

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ
КАФЕДРА ПУБЛІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ТА АДМІНІСТРУВАННЯ**

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

**«ПУБЛІЧНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ
УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЇХ РОДИН»**

на здобуття освітнього ступеня бакалавр
зі спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
освітньо-професійної програми «Публічне управління та адміністрування»

Кваліфікаційна робота містить результати власних досліджень.

Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ Надія СКИРЧУК
(підпис)

Виконала: здобувачка вищої освіти,
групи ПУАД-41
Надія СКИРЧУК

Керівник: д.н.з держ.упр., доцент
Світлана ПЕТЬКУН

Рецензент: д.ekon.н., професор
Олена ГУДЗЬ

Київ, 2024

**ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ
Навчально-науковий інститут захисту інформації**

Кафедра публічного управління та адміністрування
Ступінь вищої освіти «Бакалавр»
Спеціальність 281 «Публічне управління та адміністрування»
Освітньо-професійна програма «Публічне управління та адміністрування»

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри

_____ Світлана ПЕТЬКУН
«26» жовтня 2023 р.

**ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ
Скирчук Надія Олександрівна**

1. Тема роботи **«Публічна політика у сфері соціального захисту учасників бойових дій та їх родин»;**
керівник кваліфікаційної роботи – Петькун Світлана Михайлівна, д.н. з держ.упр., доцент, затверджені наказом Державного університету інформаційно- комунікаційних технологій від «27» лютого 2024 р. № 36.
2. Термін подання кваліфікаційної роботи – «31» травня 2024 р.
3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи: спеціальна теоретична і методична наукова література; наукові публікації (статті, монографії, дисертаційні дослідження) провідних вітчизняних та закордонних дослідників за темою кваліфікаційної роботи; результати науково-дослідної роботи кафедри публічного управління та адміністрування «Теоретико-прикладні аспекти розвитку цифрової держави в Україні»; нормативно-правові документи.
4. Перелік ілюстративного матеріалу: *презентація*.
5. Дата видачі завдання: «07» листопада 2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
	Структура роботи, вступ	20.11.2023 – 24.11.2023	Виконано
	Розділ 1	27.11.2023 – 29.12.2023	Виконано
	Розділ 2	04.01.2024 – 31.01.2024	Виконано
	Розділ 3	01.02.2024 – 14.03.2024	Виконано
	Висновки, додатки	18.03.2024 – 25.04.2024	Виконано
	Презентація	01.05.2024 – 20.05.2024	Виконано

Здобувачка вищої освіти _____

Надія СКИРЧУК

Керівник _____

кваліфікаційної роботи _____

Світлана ПЕТЬКУН

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	
1.1. Сутність соціального захисту та його особливості стосовно учасників бойових дій та членів їх сімей.....	8
1.2. Стан наукової розробленості проблеми соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.....	17
1.3. Теоретичні підходи до розуміння змісту механізмів публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.....	21
РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	
2.1. Нормативно-правовий механізм публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей....	29
2.2. Ресурсний механізм публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.....	36
2.3. Основні проблеми публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.....	49
РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ	
3.1. Зарубіжний досвід державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей та можливість впровадження його в Україні.....	56
3.2. Практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.....	61
ВИСНОВКИ.....	72
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	75
ДОДАТКИ.....	89

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасна українська держава набуває нового досвіду державного управління в умовах соціально-економічних і політичних змін, внутрішніх та зовнішніх чинників, що впливають на становлення і розвиток України. Анексія Автономної Республіки Крим та початок збройного конфлікту на Сході України разом з іншими викликами сьогодення потребували від органів публічної влади належного реагування, в тому числі в соціально-економічній сфері. У перехідний період українського державотворення, а саме після завершення Революції гідності, для відсічі зовнішній агресії навесні 2014 р. в Україні введено правовий режим антитерористичної операції (далі – АТО) через термінову необхідність в умовах, що склалися, провести вибори Президента України та народних депутатів до українського парламенту, стабілізувати економічну і суспільно-політичну ситуацію в державі.

У наслідок актуальним постало питання забезпечення соціального захисту членів сімей учасників бойових дій, особливо загиблих воїнів, осіб з інвалідністю внаслідок війни, зокрема тих, які отримали поранення, каліцтво, контузію чи інші ушкодження. Водночас члени сімей учасників бойових дій не виділені в окрему правову категорію, у зв'язку з чим слід керуватися загальними нормами чинного сімейного законодавства, відповідно до якого членами сімей вважаються особи, які спільно проживають, пов'язані спільним побутом, мають взаємні права та обов'язки. За даними Єдиного реєстру учасників бойових дій, станом на червень 2019 р. налічується майже 370 тис. осіб, які захищали незалежність, суверенітет і територіальну цілісність України та брали безпосередню участь в АТО, забезпеченні її проведення, близько 4,5 тис. загиблих та понад 11 тис. військових, яким надано статус осіб з інвалідністю внаслідок війни [3]. З одного боку, це створює додаткове навантаження на систему соціального захисту, а з другого – отримання статусу учасника бойових дій не гарантує належний рівень соціального захисту, про

що свідчить порушення прав цієї категорії осіб з боку роботодавців, транспортних перевізників, інших установ та організацій.

Наявність проблем теоретичного і прикладного характеру в указаній сфері підвищує потребу у співпраці органів публічної влади з підприємницькими структурами, організаціями громадянського суспільства, науковцями, практиками в різних галузях діяльності, а також залучення учасників бойових дій та членів їхніх сімей до формування і реалізації державної соціальної політики.

Різні аспекти державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей у своїх наукових працях вивчали: Л. Берездецька [1], Н. Вапнярчук [6], В. Гошовська [8], А. Єна [7], К. Жидченко [18], Н. Зарецька [20], Л. Кисіль [25], А. Малюга [32], В. Рошканюк [92], Л. Сіньова [95], А. Ярхо [105] та ін.

Водночас проблема державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей ще не була предметом спеціального комплексного дослідження, що й зумовило вибір теми кваліфікаційної роботи та підтверджує актуальність дослідження.

Об'єкт дослідження – соціальний захист учасників бойових дій та членів їх сімей.

Предмет дослідження – публічна політика у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.

Мета та завдання дослідження. Метою роботи є обґрунтування теоретичних засад і розробка практичних рекомендацій щодо вдосконалення та перспектив розвитку публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.

Для досягнення мети було поставлено такі завдання:

- визначити стан наукової розробленості проблеми соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей;
- з'ясувати механізми публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей;

- виявити основні проблеми публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей;
- узагальнити зарубіжний досвід державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей та можливість впровадження його в Україні;
- розробити практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей.

Структура та обсяг кваліфікаційної роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи – 98 сторінок. Список використаних джерел налічує 121 найменувань.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

1.1. Сутність соціального захисту та його особливості стосовно учасників бойових дій та членів їх сімей

Синтез наукових підходів дозволив визначити основні етапи та рівні розвитку у світі соціального захисту, в межах яких змінилися ідеї та пріоритети соціального захисту. Оскільки перші вичерпні вчення про соціальний захист відносяться до середини ХІХ століття, можна підкреслити, що перший етап системи соціального захисту тривав з 1850 р. До кінця 1920-х років і відзначався змінами в ідеології, включаючи думки щодо ролі держав у суспільстві.

Так, німецькі вчені (зокрема Л. Штейн, Ф. Науман, А. Вагнер) підкреслювали у своїй роботі необхідність втручання держави у суспільні відносини, а мета соціальної політики вбачалася у вирішенні низки соціальних проблем. О. Бісмарк перетворив деякі події на нову модель соціального захисту (яка залежить переважно від компаній та рівня участі у страхуванні самих працівників, не виключаючи державної підтримки певних категорій людей) та низку законів про страхування старість та інвалідність, хвороба, нещасні випадки [93, с. 91]. Наявність таких соціальних проблем спонукало до формування соціального законодавства у Великобританії, Швеції, Італії та Франції.

Слід зазначити, що розвиток соціального захисту у перші два періоди, відповідно до запропонованого поділу (табл. 1.1.), відбувався між кінцем Першої та Другої світової війни (1918 та 1945 рр.). З одного боку, воно порушувало питання соціального захисту учасників бойових дій, інвалідів, з іншого – вимагало державної та громадської підтримки, що заклало основи державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей (включаючи загиблих солдатів).

Таблиця 1.1

Етапи та рівні розвитку в світі соціального захисту населення

Основні ідеї	Період, роки				
	1850 – кінець 1920-х	1930 – середина 1940-х	1946 – кінець 1970-х	Початок 1980-х – середина 1990-х	Кінець 1990-х – донині
Поява ґрунтовних вчень щодо соціального захисту та необхідності втручання держави в соціальні відносини					
Зміна підходів до соціального захисту громадян (актуалізація проблеми державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їхніх сімей, осіб з інвалідністю з числа учасників бойових дій)					
Кореляція між соціальними пріоритетами країн та цільовими програмами соціального захисту					
Перевитрати на соціальний захист спричинили кризу “держав загального добробуту”					
Зростає роль держави-регулятора у сфері соціального захисту населення					

Таблицю узагальнено та систематизовано автором за джерелами [31; 93; 99].

Можна сказати, що на другому етапі (1930 – середина 1940-х рр.), відбулася зміна підходу до соціального захисту, наукове впровадження визначення поняття «соціальна правова держава» (Г. Геллер). Хоча попередні вчення XVIII століття А. Гамільтона, Т. Пейна, Т. Джефферсона змістовно розділяли «соціальну» і «правову» державу [8, с. 80]. Наслідки глобальних потрясінь у світі (не лише війна, а й економічна криза 1929 – 1933 років) вимагали від урядів різних країн змінити соціальний акцент, зокрема: підтримка певних категорій громадян, напрямок захисту держави, щоб забезпечити достатню очікувану тривалість життя (включаючи гарантований середній дохід). Водночас, незважаючи на існуючі структурні проблеми,

існували причини для подальшого розвитку соціального захисту, що супроводжувалося змінами у правовій сфері: Закон про систему соціального забезпечення (1935) Сполучених Штатах Америки (далі – США) [118], згодом (1938 р.) у Новій Зеландії [116] та ін.

Дослідники та експерти вважають, що організація системи соціального забезпечення Беверіджа, що вимагала значного державного фінансування, відрізняється від «моделі Бісмарка» (розглянуто на першому етапі розвитку соціального забезпечення). Водночас реалії глобалізованого світу змінюють ці моделі, зокрема, змінюючи підхід до створення програм соціального захисту населення, у тому числі для учасників бойових дій та їх сімей. У цей період особлива увага до зайнятості, медицини, діагностичних послуг, пенсій та соціального забезпечення охоплювала більшість населення Бельгії, Нідерландів, Швеції та Канади [31, с. 31].

Третій етап розвитку соціального захисту населення (1946 р. – кінець 1970-х рр.) Наголошує на необхідності відновлення економічної складової, соціальної інфраструктури та пов'язаних з цим перетворень у соціальній сфері деяких країн та регіонів, які зазнали численних втрат. Аналіз історичного розвитку показує, що пріоритети соціального захисту у світі різняться залежно від ступеня соціально-економічного розвитку конкретної країни; усвідомлення урядом важливості узгодження соціальних пріоритетів країн із програмами соціального захисту населення.

У рамках четвертого етапу (початок 1980-х – середина 1990-х рр.) заслуговує на увагу типологія, якої дотримуються сучасні українські дослідники [38, с. 244]. Розглянуто підходи до характеристик соціального захисту в рамках ліберальних, консервативно-корпоративних та соціал-демократичних моделей державної соціальної політики. Таким чином, соціальний захист за ліберальною моделлю спрямований на забезпечення бідних та малозабезпечених сімей; для консервативних компаній акцент робиться на соціальному забезпеченні, відповідальності компаній за долю своїх співробітників. Відповідно до соціально-демократичної моделі зростає

вирішальна роль держави у соціальному захисті, що полягає у створенні сприятливих умов для розвитку та підтримки всього населення, включаючи учасників бойових дій.

Слід зазначити, що історичний досвід показує можливі наслідки необдуманих дій влади. Причинами кризи є надлишок видатків на соціальний захист над доходами держави (незважаючи на збільшення податків та обов'язкових платежів, внесків на соціальне страхування), популярність патерналістських настроїв у суспільстві. Це було серйозно в постсоціалістичних країнах, включаючи незалежну Україну.

Нарешті, слід більш детально розглянути існуючі тлумачення поняття «соціальний захист». Варто зазначити, що репрезентацію соціального захисту як діяльності державного та приватного сектору можна побачити у працях вітчизняних дослідників: А. Ярхо [105, с. 51] та В. Рошканюка [92, с. 629]. Необхідно погодитись з думкою дослідниці А. Огінської щодо репрезентації соціального захисту як сукупності дій, що здійснюються державою проти людей, які зазнали соціальних ризиків, що призвели до втрати доходу (інші позбавлення); у цьому випадку метою соціального захисту є нейтралізація негативних наслідків реалізації соціальних ризиків на користь особистості [36, с. 133].

Соціальний захист слід розглядати у широкому (1) та вузькому (2) сенсі: «у першому – для всієї соціальної сфери суспільства або як комплекс заходів, пов'язаних із соціальними правами людини та громадянина, у другому – як визначений і обмежений комплекс заходів, спрямованих на надання соціальної допомоги людям, які перебувають у важкій життєвій ситуації, або з урахуванням їх професійного чи соціального стану» [36, с. 131].

Соціальний захист учасників бойових дій у правовій сфері є функцією держави (її дій), спрямованої на створення соціальних/правових гарантій, переважно для учасників бойових дій та їх сімей з метою забезпечення виконання конституційних прав і свободи; по-друге, для задоволення потреб; по-третє, підтримувати соціальну стабільність у військовому середовищі [84].

На рис. 1.1. наведено зміст поняття «соціальний захист учасників бойових дій та членів їхніх сімей».

Рис. 1.1. Соціальний захист учасників бойових дій та членів їхніх сімей: логіко-семантичний підхід. Побудовано автором за джерелами [36, с. 133; 87; 92, с. 629].

Таким чином, позитивну сутність концепції «соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей» можна представити як стан (рівень) захисту цієї категорії людей, здатність долати сучасні виклики (зовнішні та внутрішні), загрози (їх нейтралізація), комплекс заходів, спрямованих на покращення умов

життя цієї категорії людей, запобігання порушенням реалізації їх конституційних прав. З цих причин соціальний захист учасників бойових дій має бути спрямований на покращення соціального благополуччя сімей учасників бойових дій, своєчасне задоволення пріоритетних потреб освіти, працевлаштування, лікування та реабілітації. Нарешті, позитивна сутність визначення проявляється як комплекс заходів (умов) або рівень соціальних гарантій.

Слід зазначити, що на рис. 1.1. Термін «бенефіціари» використовується та розповсюджується в окремому блоці, який є частиною основних елементів, що визначають соціальний захист учасників бойових дій та їх сімей. Бенефіціарами або цільовими групами одержувачів соціальної допомоги, пільг та соціальних гарантій є: учасники бойових дій, які мають статус учасника бойових дій (далі – УБД), у тому числі добровольці, члени їх сімей; діти, дружини (чоловіки), батьки загиблих воїнів; інваліди серед учасників бойових дій, які отримали поранення, каліцтва, поранення чи інші травми. У таблиці 1.2. Наведено категорії людей, які мають право на статус УБД.

Таблиця 1.2

Категорії осіб, що мають право на отримання статусу УБД

Військові		Цивільні
– військовослужбовці – резервісти; – військовозобов'язані; – працівники, особи рядового і начальницького складу Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Держприкордонслужби, Держспецтрансслужби, Міністерства внутрішніх справ, Управління державної охорони, Держспецзв'язку, Державної служби України з надзвичайних ситуацій; – працівники інших військових формувань, що брали участь в АТО (починаючи з 14 квітня 2014 р.).	Особи	– працівники підприємств, установ та організацій, які залучилися і брали безпосередню участь в антитерористичній операції в районах її проведення; – добровольці і волонтери, що брали участь в проведенні АТО.

Таблицю узагальнено та систематизовано автором за джерелом [87].

Категорії людей, які належать до УБД, доповнені сьогодні фразою «брали безпосередню участь в АТО», для забезпечення її проведення,

перебуваючи безпосередньо в районах проведення АТО під час її проведення в здійсненні заходів національної безпеки та захисту, протидія та стримування збройної агресії з боку Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, забезпечення їх реалізації безпосередньо в регіонах та під час реалізації цих заходів.

Слід зазначити, що члени сімей учасників бойових дій не входять до окремої правової категорії, а тому повинні керуватися загальними принципами чинного сімейного законодавства, згідно з яким члени сім'ї – це люди, які живуть разом, мають спільне життя, вони мають взаємні стосунки. Серед характеристик соціального захисту можна припустити, що комплекс заходів має бути розроблений для задоволення потреб родичів учасників бойових дій. Комплекс таких заходів складається з правових, економічних, психологічних, освітніх, медичних та реабілітаційних заходів (рис. 1.2.) і забезпечує достатній рівень державних соціальних гарантій, соціальної та іншої допомоги учасникам бойових дій та їх сім'ям, соціального страхування, пільг за фінансовими зобов'язаннями, захист трудових прав, забезпечення засобами реабілітації, житлом, земельними ділянками, ін.

Рис. 1.2. Комплекс заходів соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей. Побудовано автором за джерелом [96, с. 196].

Отже, логіко-семантичний підхід дозволяє показати сутність соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей у сучасній національній системі соціального забезпечення з точки зору цільових груп соціальної допомоги, пільг та соціальних гарантій (пільговиків).

Нарешті, слід звернути увагу на те, що основними орієнтаціями державної політики гарантування соціального забезпечення у сфері соціального захисту є створення динамічної та гнучкої системи соціального забезпечення; розробка та впровадження нової моделі соціального страхування; запобігання знищенню людського, трудового та інтелектуального потенціалу, забезпечувати його розвиток тощо [96, с. 201-202].

У цьому контексті державу слід розглядати з точки зору регулятора відносин з населенням. Розуміючи важливість соціального захисту як одного з пріоритетів державної соціальної політики України та в контексті сучасних поглядів [24, с. 14] на передумови покращення соціального добробуту, можна сформулювати суть наслідків соціальний захист (рис. 1.1) наступним чином: усунення, нейтралізація, обмеження або пом'якшення наслідків негативних наслідків у разі соціальних загроз, включаючи запобігання цим загрозам.

Тому суб'єктами впливу при розгляді поняття «соціальний захист учасників бойових дій та їх сімей» повинні бути органи державної влади, представлені державними органами, органами місцевого самоврядування та інститутами громадянського суспільства (далі – ІГС), зацікавлені у стабільності ситуації в країні та у військовій сфері. Додатковими характеристиками, які є одночасно складовими соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей, спираючись на теоретичні досягнення польських учених, є соціальне забезпечення, страхування та соціальна допомога. Слід зазначити, що визначення «соціальна допомога» включає: «створення умов для реалізації законів, соціальних програм та забезпечення мережі соціальних установ, діяльність яких спрямована на підтримання соціального статусу громадян із соціальними проблемами за різних обставин» [99, с. 178].

Необхідно також врахувати ключові концепції соціального захисту, до яких належать: соціальні гарантії та стандарти, соціальні виплати (табл. 1.3). Водночас слід зазначити, що у табл. 1.3 наведено узагальнене поняття «соціальні пільги» [46], але органи місцевого самоврядування при розробці та

реалізації місцевих соціально-економічних програм, програм соціального забезпечення можуть надавати додаткові соціальні виплати (або інші джерела) з місцевих бюджетів.

Таблиця 1.3

<i>Поняття</i>	<i>Визначення</i>	<i>Характерні риси</i>
Державні соціальні гарантії	Встановлені законами мінімальні розміри оплати праці, доходів громадян, пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, розміри інших видів соціальних виплат забезпечують рівень життя не нижчий від прожиткового мінімуму (вартісна величина достатнього для забезпечення нормального функціонування організму людини, збереження його здоров'я)	При визначенні розміру державних гарантій встановлюється державні соціальні нормативи
Державні соціальні стандарти	Встановлені законами, іншими нормативноправовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій.	Базовий стандарт – прожитковий мінімум
Соціальні пільги	В порядку визначення та застосування державних соціальних гарантій в реалізації державної соціально-економічної політики міститься згадка про пільги щодо оплати житлово-комунальних, транспортних послуг і послуг зв'язку та критерії їх надання, які визначаються виключно законами України	Законодавчо закріплена система привілеїв окремим категоріям населення

Таблицю узагальнено та систематизовано автором за джерелом [46].

Пільги можуть бути встановлені державою як «соціальна підтримка для забезпечення належного рівня життя (пенсіонери за віком)», «винагорода за заслуги перед Батьківщиною», у тому числі «трудові заслуги». Деякі вчені розкривають зміст пільг учасникам бойових дій як пільги, які включають стимулювання інтересу до військової служби або як організаційно-правову форму соціального забезпечення, спрямовану на покращення становища окремих категорій населення [6, с. 100]. Перевагами учасників бойових дій та їх сімей є медична допомога, працевлаштування, житло, освіта, транспорт, які певною мірою компенсують, частково та/або повністю дозволяють вирішувати основні проблеми учасників бойових дій та їх сімей. Детальний перелік пільг для учасників бойових дій та їх сімей наведено у (Додатку А).

Доцільно звернути увагу на те, що «з 2 листопада 2018 року в Україні розпочав працювати проєкт Veteran Hub, який являє собою перший відкритий простір для ветеранів. Загалом – це проєкт, який створений для того, щоб об'єднати зусилля громадського сектору і громадських організацій, які вже досить тривалий час є в Києві і надають послуги для учасників бойових дій, членів їх родин, дійсних учасників бойових дій і загалом, всіх дотичних. Veteran Hub є агрегатором тих послуг, які вже є доступні і на даний момент у даному проєкті беруть участь 8 резидентів – це громадські організації, які репрезентовані в Хабі і надають послуги: психо-соціальні, юридичні, з працевлаштування, послуги медіації конфліктних ситуацій» [23].

Отже, на завершення можна сказати, що в будь-якій демократичній державі надзвичайно важлива функція соціального захисту, здатність держави у складних соціально-економічних та політичних умовах забезпечити обов'язковий мінімум державних гарантій. Історичний досвід розвитку системи соціального забезпечення у світі показує, що навіть за наявності обмежених економічних ресурсів жодна країна не нехтує питанням соціального захисту ветеранів війни, УЧБ, інвалідів війни, а також соціального забезпечення найбільш вразливих верств населення. Досвід України підтверджує цю тезу, а також підтверджує фундаментальну позицію уряду щодо пріоритетності соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей.

1.2. Стан наукової розробленості проблеми соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей

Події на сході України у 2014 році висвітлили проблему соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей, вирішення якої виявилось справжнім викликом для українського суспільства. Фактично, поява нових категорій соціального захисту (учасники бойових дій та їх сім'ї, внутрішньо переміщені особи) розширила межі соціального захисту, ускладнивши наявні проблеми та суперечності внутрішнього соціального захисту. Аналіз наукових

джерел за останні п'ять років показує зростання інтересу вчених та фахівців до цієї теми. Проте переважна більшість сучасних досліджень присвячена вивченню деяких аспектів державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей, що підкреслює важливість систематичного обстеження досліджень, подальших теоретичних та практичних розробок для вирішення важливої проблеми «державне управління».

Необхідно визначити основні проблеми учасників бойових дій та їх сімей, а саме: житлові, психологічні, матеріальні. Можна сказати, що їх присутність переконливо демонструє необхідність оптимізації системи соціального захисту учасників бойових дій та особливу увагу держави до їх подолання. Слід зазначити, що деякі аспекти оптимізації соціального захисту учасників бойових дій були включені у праці О. Власюк, В. Гарбуліної, Є. Лібанової, О. Ляшенко [13] та інші вчені.

Складові перепідготовки учасників бойових дій у своїх дослідженнях вивчали А. Боднар та Н. Макаренко [3]. Варто також звернути увагу на серію досліджень з питань соціального захисту воїнів Збройних Сил України (далі – ЗСУ), зокрема досліджень К. Жідченка, С. Корольова, М. Карапатник та С. Пасика, С. Ненко та інші [18; 28], є особливо цінними для вивчення сутності та характеристик соціального захисту.

У дослідженні Н. Зарецької та Л. Грідковець [20] підкреслено концепцію «психологічний супровід – допомога – реабілітація», сфокусовано увагу на організаційних засадах психологічної реабілітації членів сімей учасників бойових дій, сучасних формах і методах фінансування окремих психореабілітаційних програм. А. Єна, В. Маслюк та А. Сергієнко [17] порушували подібні питання у наукових дослідженнях, включаючи елементи медичної реабілітації учасників бойових дій та їх сімей. Н. Старожук, Н. Мась та В. Покотило у своїх працях підкреслюють американський досвід психологічної реабілітації, можливості співпраці між Україною та іншими країнами (Канада, Великобританія) у сфері соціального захисту.

Доцільно наголосити, що публікації в міжнародних виданнях з питань соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей включають наступне: Л. Богуш – покращення соціальної інтеграції учасників бойових дій та їх сімей в Україні [106, с. 23]; М. Медвідь – про ініціативи щодо соціального захисту учасників бойових дій та обмін досвідом у бойових діях [112, с. 49]; Дж. П. Йогн – про процедуру державного управління у сфері соціального захисту ветеранів (технології посередництва) [121, с. 61].

Варто виділити окремо важливість наукових розвідок А. Малюги [32, с. 29], О. Буряка, М. Гіневського, Г. Катеруші [7], Н. Володарської, О. Чернописки [120, с. 53]. У цілому теоретико-науковий доробок з означеної теми можна згрупувати відповідно до предмету розгляду: «медико-соціальна допомога учасникам бойових дій, особливості соціального забезпечення цієї категорії людей в умовах сучасних загроз в Україні вивчав О. Карольчук» [109]; рівень задоволеності користуванням соціальними програмами з боку демобілізованих учасників бойових дій досліджено Л. Берездецькою [1]; питання соціальної адаптації учасників бойових дій на роботі, реінтеграції учасників бойових дій у систему суспільних відносин – у працях Г. Турецької, Ю. Стользель» [117]; «перешкоди для набуття сімейного статусу загиблого військового офіцера для родичів загиблих у зоні проведення АТО досліджували Д. Чижов, Л. Синева» [95; 102;]; «правові норми державного управління при реалізації та захисті прав учасників бойових дій вивчав Л. Кісіль» [25, с. 320].

Зважаючи на значну кількість публікацій за темою соціального захисту учасників бойових дій, рідше можна зустріти роботи за напрямом «соціальний захист членів сімей учасників бойових дій». «Психологічним питанням роботи з дітьми дошкільного віку з родин учасників бойових дій присвячено дослідження С. Поворознюк, І. Луценка» [30, с. 202; 39, с. 50], соціально-психологічної підтримки дружин учасників бойових дій – дослідження Я. Шпильового [103, с. 102]. Крім того, зустрічаються одиничні дослідження

тематики «соціальна робота» з родинами учасників бойових дій ЗСУ, проведені до початку АТО, можна сказати не втратили своєї актуальності.

Варто зазначити, що проблему державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій досліджують фахівці Українського центру економічних і політичних досліджень імені О. Разумкова, Національного інституту стратегічних досліджень при Президентові України (далі – НІСД), Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи НАН України Т. Котенко, Ю. Горемикіна [110, с. 39].

Доцільно підкреслити, що соціальний захист учасників бойових дій є предметом досліджень великих іноземних дослідницьких організацій: Social Work Policy Institute (США), зокрема питання ускладнення в родинях учасників бойових дій. Так, одна з ключових науково-дослідних корпорацій RAND з представництвами в Сан-Франциско, Санта-Моніка, Піттсбург, Бостон, Вашингтон, Кембрідж, Брюсель, Канберра, в серії останніх досліджень аналізувала політичні тенденції, ризики, особливості зовнішньої і внутрішньої політики, в тому числі у сфері соціального захисту учасників бойових дій [117].

Аналітичні матеріали в цій галузі є цінними для вдосконалення державних механізмів, що регулюють соціальний захист учасників бойових дій та їх сімей. Аналіз стану наукової розробки досліджуваної проблеми дозволив встановити значний обсяг сучасних досліджень у контексті державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей з психологічною та медичною орієнтацією.

Підводячи підсумок, можна зробити висновок, що результати дозволили створити теоретико-методологічну основу дослідження, визначити питання, які потребують подальшого дослідження, серед них: відсутність поглибленого аналізу механізмів державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій і їх сім'ї та розвиток для їх покращення; немає комплексного соціологічного дослідження для виявлення основних проблемних груп учасників бойових дій та їх сімей; джерела та форми фінансування

спеціалізованих об'єднань, соціальна участь у соціальному захисті учасників бойових дій; вони потребують додаткових досліджень щодо форм та рівня взаємодії державних регуляторів та модернізації у цій сфері; потребує додаткового вивчення зарубіжного досвіду в цій галузі з точки зору впровадження найкращих практик управління та інноваційних підходів в Україні.

1.3. Теоретичні підходи до розуміння змісту механізмів публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей

Для розуміння сутності механізмів державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей важливо розглянути зміст термінів «регулювання», «державне регулювання», «механізми державного регулювання». У свою чергу, регулювання подається у наукових джерелах різними способами: у сфері адміністративного права як один із «адміністративно-правових методів», як «функція управління» та «засіб для виконання управлінських функцій» [14, с. 952].

Урядові постанови крізь призму економіки розкривають у своїх працях вчені. Вона вимагає координації соціальних та економічних аспектів у рамках єдиної соціально-економічної політики. Існують «тарифні» нормативні акти (спрямовані на створення економічних механізмів) та «нетарифні» нормативні акти (охоплюють соціальні та адміністративні аспекти) [15, с. 648]. Насправді, на основі вищезгаданих тлумачень, у певних сферах виникли два типи концепцій державного регулювання: перший, що державне регулювання можна розглядати як функцію державного управління; другий – термін «державне регулювання» ширше, ніж «державне управління» [5, с. 206].

Необхідно розглянути поняття «комплексний механізм», який являє собою складний механізм, що інтегрує інші механізми у процесі їх взаємодії. Варто підкреслити, що згадування про єдиний механізм у сфері державного регулювання як об'єднуючий (утворений в ході взаємодії декількох) серед

науковців не нове. Так, «комплексний» механізм зустрічається у дослідженнях В. Причходка, О. Заскалкіної [21, с. 52; 40, с. 7], «інтегрований» – у контексті регулювання регіонального розвитку М. Пашкевич [37, с. 12]; «інтегральний» механізм – для розробки стандартів управлінського контролю Р. Савченко [94, с. 126]; «комплексний інтегрований» механізм – в управлінні економічним розвитком регіонів О. Бобровської [2]. Водночас в українській мові дієслово «інтегрувати» означає об'єднувати, прикметник «інтегральний» має синоніми «єдиний, цілісний», а віддієслівний прикметник «інтегрований» вживається у сенсі «комплексний».

Серед синонімів «комплексний» – «складний, інтегрований, комбінований». Видається доцільним застосовувати по відношенню до механізму державного регулювання в досліджуваній сфері характеристику «комплексний» (у значенні синоніму «інтегрований») або інтегральний. Про тісний зв'язок механізмів між собою свідчать наявні у наукових джерелах комбінації: організаційно-інституційний, організаційно-правовий, організаційно-економічний, фінансово-економічний [26].

Це призвело до поширення вибору методології дослідження, вибору правових, організаційних та інституційних механізмів державного регулювання, а також фінансово-економічних, матеріальних, інформаційно-комунікаційних, кадрових, науково-прикладних механізмів, які слід розкрити, об'єднавши в один ресурсний механізм державного регулювання означеною сферою (рис. 1.3).

Рис. 1.3. Складові комплексного механізму державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей. Побудовано автором за джерелом [94, с. 121-123].

Таким чином, організаційно-інституційний механізм державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей виявляється, з одного боку, в ефективній організації процесу регулювання (визначення методу, об'єктів, предметів, функцій, напрямів, форм, методів) та прогнозує очікувані результати застосування певних підходів. Це, у свою чергу, вимагає дотримання основних принципів державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей (рис. 1.4).

Враховуючи нестабільність внутрішнього та зовнішнього середовища в Україні, термін «турбулентність», набирає обертів у науковій спільноті, в цьому сенсі принцип гнучкості є одним із ключів. Його суть полягає у тому, щоб привести систему державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей до гнучкого стану, враховуючи, оцінюючи

наслідки поточних загроз, дозволяючи швидку адаптацію системи державного регулювання, реагуючи на зміни та актуальні проблеми.

Рис. 1.4. Базові принципи державного регулювання соціального захисту учасників учасників бойових дій та членів їхніх сімей. Побудовано автором за джерелом [12, с. 213].

Принцип комплексності вимагає від державних органів комплексного підходу до вирішення важливих проблем соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей (правових, економічних, соціальних, територіальних, житлових). Принцип оптимальності означає вибір оптимального вирішення проблем учасників бойових дій та їх сімей, одночасно узгоджуючи інтереси держави, учасників бойових дій, суспільства, бізнесу та інших соціальних груп. Принцип ефективності можна розуміти як застосування державних регуляторних механізмів соціального захисту учасників бойових дій таким чином, щоб кошти, були витрачені на досягнення максимального ефекту вирішення проблем учасників бойових дій та їх сімей. Принцип результативності означає досягнення бажаного результату у сфері соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей, у тому числі шляхом реалізації програм соціального захисту населення. Принцип відповідності орієнтирів – передбачає задоволення потреб та інтересів учасників бойових дій та їх сімей з державними, регіональними та місцевими програмами соціального захисту,

а також узгодження соціального захисту з пріоритетами соціального захисту учасників бойових дій та їх сім'ї.

Необхідно також у сфері державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей застосовувати принцип обмеження цільового призначення, який передбачає розвиток державного регулювання у цій сфері з урахуванням інтересів, потреб цільових груп одержувачів соціальної допомоги, пільг та соціальних гарантій включаючи учасників бойових дій. Загалом ці принципи дозволяють державній системі регулювання соціального захисту учасників бойових дій уникнути збоїв, з часом коригуватись (у разі будь-якого відхилення від системи) або переорієнтувати плани, дії та ресурси органів влади та зосередитись на всебічну підтримку для учасників бойових дій та їх сімей [2].

Можна сказати, що інструментом державного регулювання у цій сфері можуть бути нормативні акти, офіційні документи, такі як інструкції, плани, конкретні (вузькі) програми, переважно пов'язані з вирішенням місцевих проблем учасників бойових дій та їх сімей: працевлаштування, реабілітація, чи медичний супровід. Також комплексні програми та проєкти (міжнародні, державні, регіональні, місцеві), державні закупівлі, державні соціальні гарантії, стандарти якості надання соціальних послуг для цієї категорії людей, субсидії та інші інструменти. Прояв організаційно-інституційного механізму, з одного боку, в ефективній організації процесу регулювання (визначення методу, об'єктів, функцій, напрямів, форм, методів), з іншого, у виконанні основними суб'єктами своїх повноважень.

Доцільно підкреслити, що нормативно-правовий механізм відображає взаємодію компонентів інтегрованої системи державних нормативних актів, створює необхідне правове поле, для якого він потребує ретельного дослідження та вдосконалення, гармонізації з європейською практикою та міжнародними стандартами (з урахуванням інтеграційних настанов європейського та міжнародного права, договори України). Серед характерних особливостей механізму державних регуляторних заходів щодо соціального

захисту учасників бойових дій та їх сімей можна виділити п'ять ключових механізмів: науково-прикладний, фінансово-економічний, матеріальний, кадровий та інформаційно-комунікаційний.

Можна припустити, що комплексний механізм регулювання державного соціального захисту учасників бойових дій реалізується шляхом реалізації функцій державного регулювання у сфері соціального захисту учасників бойових дій (контрольних, заохочувальних, нормативних, корекційних), а також застосування інноваційних форм, методів та сучасних підходів у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей.

Серед характеристик комплексного механізму державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей є:

- він покликаний створити організаційну структуру, платформу для узгодження діяльності учасників (суб'єктів) процесу державного регулювання;
- механізми у складі комплексного механізму є цільовими, з огляду на те, що кожен з них забезпечує реалізацію конкретної цілі державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій;
- потребують вибору дієвих методів, інструментів, принципів з урахуванням специфіки даної сфери [5].

Враховуючи вищевикладене, можна зазначити, що загалом аналіз теоретико-методологічних засад державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей переважно ґрунтується на сучасних наукових поглядах для розкриття змісту державного регулювання, зокрема у сфері соціального захисту та перспективи формування сучасної національної держави через призму історичного розвитку соціального захисту, зокрема учасників бойових дій та членів їх сімей, інвалідів серед учасників бойових дій.

Підсумовуючи вище зазначене, визначено сутність соціального захисту та його особливості стосовно учасників бойових дій та членів їх сімей. З'ясовано, що для сучасного етапу характерним є зростання ролі держави-

регулятора у відносинах з окремими категоріями осіб, у тому числі учасників бойових дій та членами їхніх сімей, які потребують соціального захисту. Зокрема до цільових груп віднесено: учасників бойових дій, які мають статус учасника бойових дій, у тому числі добровольців; членів їхніх сімей; дітей, дружин (чоловіків), батьків загиблих воїнів; осіб з інвалідністю з числа учасників бойових дій, які отримали поранення, каліцтво, контузію чи інші ушкодження, ін.

Обґрунтовано необхідність розгляду соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей як одного з пріоритетних напрямів державної соціальної політики в Україні. Враховуючи відсутність у нормативно-правовому полі і серед науковців єдиного визначення, сформульовано авторське бачення категорії «пільги учасників бойових дій та членів їхніх сімей», що підкреслює необхідність позиціонування у суспільстві, що пільги для цієї категорії осіб надаються саме «за особливі заслуги» перед Батьківщиною. У роботі наведено поділ пільг учасників бойових дій та членів їхніх сімей на медичні, трудові, житлово-комунальні, транспортні, освітні.

Проаналізовано стан наукової розробленості проблеми соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей. Встановлено, що за останні роки підвищився науково-практичний інтерес до проблем соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей в Україні, що підтверджують розробки науково-дослідних інститутів (Інституту демографії та соціальних досліджень імені М. В. Птухи Національної академії наук України, Національного інституту стратегічних досліджень та ін.) та вітчизняних вчених в царині різних галузей науки (соціології, медицини, психології, права, державного управління). Водночас відсутні комплексні наукові дослідження, спрямовані на удосконалення механізмів публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей, що обґрунтовують потребу в модернізації державного регулювання та застосуванні кращих зарубіжних практик в означеній сфері. Про це свідчить розкриття окремих аспектів досліджуваної теми у роботах науковців:

основних проблем соціального захисту учасників бойових дій, питань щодо соціальної інтеграції, медико-соціального забезпечення, зарубіжного досвіду шляхів соціальної реабілітації та правових аспектів.

Систематизовано різні підходи до трактування категорії «державне регулювання», визначено зміст механізмів, принципів, методів та інструментів державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей. Нормативно-правовий, організаційно-інституційний, ресурсний механізм представлено у складі комплексного (інтегрованого) механізму державного регулювання означеною сферою, прояви реалізації якого сприяють формуванню чутливості органів публічної влади до потреб учасників бойових дій та членів їхніх сімей. Розглянуто принципи державного регулювання (гнучкості, комплексності, оптимальності, результативності, ефективності).

РОЗДІЛ 2. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

2.1. Нормативно-правовий механізм публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей

На сьогоднішній день основою будь-яких правовідносин є норми й положення законодавства. Характеристика та специфіка механізмів державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей у контексті відносин між політикою та керівництвом, обумовлені тим, що учасники бойових дій мають право задовольняти свої соціальні потреби та гарантії соціального захисту, що регулюються спеціальне законодавство (Конституція України, основні та галузеві закони і нормативні акти).

За результатами аналізу чинних нормативно-правових актів (далі – НПА), що врегульовують суспільні відносини у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей, систематизовано та запропоновано їх класифікацію за ключовими ознаками, що оптимізує процес аналізу положень і норм вітчизняного законодавства.

- Юридичною силою: 1.1. Законні; 1.2. Підзаконні.
- За територією дії (поширення): 2.1. Загальнодержавні; 2.2. Локальні.
- За колом осіб, на яких поширюється дія НПА: 3.1. Загальні, що розповсюджуються на всіх без винятку учасників бойових дій; 3.2. Спеціальні, що поширюються на членів сімей учасників бойових дій; 3.3. Індивідуальні – дія (вплив) спрямований на конкретну особу.

Тому згідно юридичної сили НПА у сфері соціального захисту учасників бойових дій поділяються на юридичні, вищою юридичною силою яких є чинна Конституція України, яка проголошує право на соціальний захист усіх громадян та людей, які надають послуги у Збройних Силах чи інших військових формуваннях. Фактично, Основний Закон України говорить про

важливість державної підтримки та особливої уваги до певної категорії людей, членів їх сімей [27], що повністю сумісне з міжнародним та європейським законодавством із соціального забезпечення, закріпленим у Загальній декларації прав людини [19] та Європейській соціальній хартії [16], інших документах.

Необхідно розглянути блок положень правової підгрупи громадських організацій, тих, що відображають загальні та окремі елементи соціального захисту ветеранів війни, учасників бойових дій та їх сімей, основні з яких наведені на рис. 2.1.

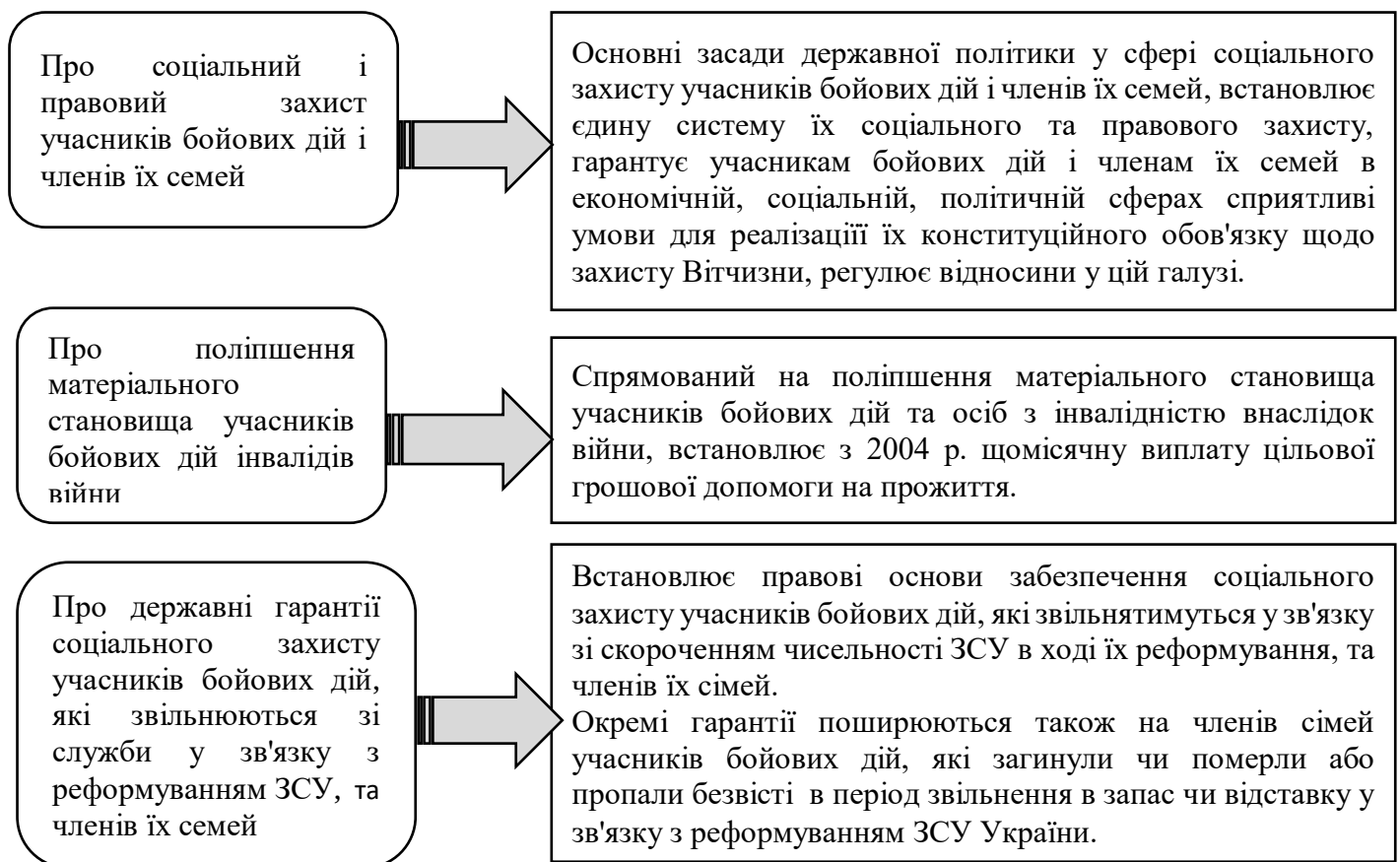

Рис. 2.1. Закони НПА. Побудовано автором за джерелами [45; 84].

Слід зазначити також, що на рис. 2.1. Закон України «Про державні гарантії» [45] один з небагатьох, у назві якого словосполучення «членів їхніх сімей», що підкреслює охоплення державними гарантіями родин військовослужбовців. Елементи соціального захисту захисників України

відображено також у інших законах, якими керуються ЗСУ та інші силові структури за напрямками діяльності (перелік міститься у Додатку Б).

Важливим блоком у системі законодавчих актів є низка законів України, що прямо чи опосередковано стосуються сфери соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей, зокрема «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні» [71], «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» [73] (донедавна – інвалідів в Україні), положення якої узгоджуються з міжнародними документами в означеній сфері.

На думку деяких національних та міжнародних експертів, окремі положення попередніх законів все ще є декларативними. По-перше, необхідно змінити підходи та методи захисту та реалізації конституційних прав інвалідів, у тому числі внаслідок війни (до яких ідентифікуються учасники бойових дій). Необхідні проблеми цієї категорії людей мають бути вирішені, зокрема: доступність послуг, рівні можливості навіть з урахуванням їх індивідуальних потреб, проблеми з працевлаштуванням, інтеграція у повноцінне суспільне життя є серйозними.

Доцільно підкреслити, що у контексті досліджуваної теми можна зазначити, що Законом України «Про статус ветеранів військової служби, ветеранів органів внутрішніх справ, ветеранів Національної поліції і деяких інших осіб та їх соціальний захист» встановлено, що такими ветеранами «визнаються громадяни України, зокрема особи з інвалідністю I та II групи, інвалідність яких настала внаслідок поранення, контузії, каліцтва або захворювання, пов'язаних з виконанням обов'язків військової служби, служби у військовому резерві під час безпосередньої участі в АТО чи при виконанні службових обов'язків по охороні громадського порядку, боротьбі із злочинністю та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій» [87].

Суспільні відносини в окремих сферах, що розповсюджуються на учасників бойових дій та членів їхніх сімей, врегульовують зокрема закони України, пов'язані з їх зайнятістю та охороною праці «Про зайнятість населення» [53], «Про охорону праці» [70], «Про оплату праці» [68], «Про

відпустки» [42], реалізацією їхніх прав на свободу об'єднання «Про громадські об'єднання» [43], відстоювання законних прав та інтересів «Про звернення громадян» [61], участь у формуванні політики на загальнодержавному та/або місцевому рівнях, зокрема управлінні державними та/або громадськими справами, ін.

Варто відмітити також низку законів: «Про судовий збір» [90], «Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю» [49], «Про соціальні послуги» [85], «Про житлово-комунальні послуги» [51], «Про інформацію» [62], «Про соціальний діалог в Україні» [83], «Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави» [44] та ін. Особливо актуальним для учасників бойових дій, враховуючи відомі ризики, пов'язані з їхньою участю в АТО, можна назвати соціальне страхування. Разом з тим на сьогодні норм загальновідомих законів у даній сфері «Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування» [52].

Тому важливим напрямком подальшого вдосконалення правової бази є побудова механізму допомоги та спільної відповідальності органів державної та місцевої влади за страхування життя їх мешканців серед учасників бойових дій. Звичайно, для цього потрібна науково достовірна оцінка обсягу коштів у бюджетах на належному рівні. Однак сьогодні в Україні є прецеденти, коли не приватні страхові компанії укладають договори страхування життя учасників бойових дій (фактичних та/або потенційних учасників бойових дій), тобто місцева влада реалізує елементи конкурсу. муніципальне страхування для цієї категорії людей. Крім того, аналіз НПА дає змогу дійти висновку, що Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [87] є одним з ключових в означеній сфері та відображає зокрема систему державних гарантій в Україні.

Доцільно звернути увагу на те що до підзаконних НПА відносяться, рішення Президента України, центральних та регіональних органів виконавчої влади, а також органів місцевого самоврядування (далі – ОМС). Серед них

особливе місце посідають укази і доручення Президента України, постанови Уряду, накази міністерств та відомств. Мова йде зокрема про наступні укази, напроцьовані з 2014 року: «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України» [74], «Про невідкладні заходи із забезпечення державної безпеки» [81], «Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях» [82], «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях» [79].

Рішеннями, що носять стратегічний характер врегульовано деякі елементи соціального захисту учасників бойових дій під час проходження служби та після звільнення з лав ЗСУ, зокрема, матеріально-технічне забезпечення, поступове підвищення рівня оплати праці, пенсійного забезпечення, лікування, санаторнокурортного оздоровлення, відпочинку, серед них варто відзначити укази Президента: «Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року» [78], «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» [80], «Про Стратегію національної безпеки України» [88], «Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» [89], а також «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України» [77], «Про нову редакцію Воєнної доктрини України» [76].

У контексті останнього указу слід зазначити, що 21 червня 2018 року було прийнято Закон України (поточна редакція від 01 серпня 2021 р.) «Про національну безпеку України» [65]. Рішення, відображені в указах, мають на меті поліпшення соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей: «Про заохочення військовослужбовців – учасників антитерористичної операції» [54]; «Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян» [66]; «Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції» [50]; «Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року «Про заходи щодо створення належної матеріально-технічної бази

для лікування, реабілітації та оздоровлення військовослужбовців та інших осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, а також учасників бойових дій та інвалідів війни» [75].

До категорії підзаконних нормативно-правових актів можна віднести також перелік рішень, прийнятих Урядом для поліпшення соціального захисту учасників бойових дій, таких як: «Про затвердження Порядку надання статусу інваліда війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення» [57]; «Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в антитерористичній операції та/або забезпеченні її проведення і втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок» [11]; «Про надання статусу учасника війни деяким особам» [64]; «Про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни, відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» [63]; «Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції» [58]».

До категорії підзаконних НПА необхідно також віднести розпорядження Уряду «Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції на період до 2022 року» [91], «Про затвердження плану міжвідомчих заходів з адаптації до мирного життя учасників медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції» [55], «Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року» [60].

До підзаконних НПА також належать накази міністерств і відомств, інших заінтересованих органів влади. Як приклад, можна навести накази Міністерства соціальної політики України (далі – Мінсоцполітики) «Про

затвердження Положення про міжвідомчу комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій» [56], наказ Міністерства внутрішніх справ «Про затвердження Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського» [59].

Варто звернути увагу на те, що серед нормативно-правових актів, що розповсюджуються на членів сімей учасників бойових дій (спеціальні), необхідно виділити закони України «Про оздоровлення та відпочинок дітей» [67], «Про вищу освіту» [41], «Про державну допомогу сім'ям з дітьми» [47], «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» [48], «Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю» [86], якими гарантовано право на оздоровлення, державну цільову підтримку для здобуття професійно-технічної та вищої освіти у державних та комунальних навчальних закладах, право на отримання соціальних послуг дітям та членам сімей УБД, отримання матеріальної допомоги малозабезпеченим сім'ям учасників бойових дій.

Щодо гарантій пенсійного забезпечення членів сімей учасників бойових дій, основні норми і положення містяться у Законі України [71] та відповідних змінах: «Про внесення зміни до статті 36 Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 20 травня 2014 р. (збільшення розміру пенсії в разі втрати годувальника з 40% до 70% грошового забезпечення годувальника) та «Про внесення зміни до статті Закону України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб» від 20 червня 2014 р. (мінімальний розмір пенсії в разі втрати годувальника встановлено на рівні двох прожиткових мінімумів для осіб, які втратили працездатність) [71].

Отже, у цілому результати аналізу НПА, в тому числі галузевих, свідчать, що у державі сформовано нормативно-врегульовану систему соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей, проте не виділено в окрему нормативноправову категорію членів сімей учасників бойових дій. Безумовно, сфера соціального захисту учасників бойових дій та

членів їхніх сімей динамічно розвивається, але вона потребує вдосконалення, вивчення передових зарубіжних практик та шляхів їх імплементації в практичну та нормативноправову площину в Україні.

2.2. Ресурсний механізм публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей

Враховуючи поточні проблеми соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей, можна стверджувати, що ефективність державного регулювання залежить від забезпечення ресурсами, йдеться не тільки про фінансові та економічні аспекти проблеми. Аргументуючи свою позицію, слід покладатися на той факт, що прийняття будь-якого НПА або створення окремого інституту без достатніх коштів не приносить бажаного результату у цьому відношенні.

Достатні ресурси в контексті дослідницьких тем слід розуміти як рівень наукових, особистих, фінансово-економічних, матеріальних, інформаційно-комунікаційних засобів, що дозволяє реалізувати основні функції та завдання державного регулювання, включаючи вирішення основних проблем учасників бойових дій та їх сім'ї. Крім того, впровадження ресурсних, нормативних, а також організаційних та інституційних механізмів як частини всебічного (інтегрованого) механізму державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей має сприяти формуванню чутливості органів державної влади до потреб цієї категорії.

Аналізуючи стан та особливості науково-застосованого механізму державного регулювання у цій галузі, можна зробити висновок, що незважаючи на велику кількість досліджень, соціологічних інститутів, організації України та розвитку державної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та їх сім'ї, він ще не ґрунтується на профільному розвитку наукових установ та досліджень.

Доцільно припустити, що науковий механізм полягає в тому, що будь-який регуляторний процес у сфері соціального захисту учасників бойових дій

повинен базуватися на науково-прикладних дослідженнях та методологічних підходах до планування, прогнозування, аналізу та оцінки соціальної політики в країні. Враховуючи сучасні технології та інноваційні підходи. Перш за все, необхідно застосовувати науково-теоретичні підходи у розвитку нормативно-правового забезпечення, обґрунтування фінансування бюджетних програм.

У роботі держави з учасниками бойових дій науково застосований механізм проявляється у створенні нормативної, методичної та дослідницької бази, в якій представники органів державної та органи місцевої влади (далі – ОМС) слідує розробленим підручникам, даючи вказівки щодо формування та реалізації соціальної політики держави відповідно до соціологічних досліджень.

Водночас, розглядаючи науково-прикладні механізми державного регулювання у цій справі, було встановлено, що наразі на державному рівні немає комплексних досліджень (у тому числі соціологічних), які б визначали потреби та інтереси учасників бойових дій та їх сімей, оскільки таких випадків більше 1000). На рис. 2.2. наведено структуру ветеранів війни, які потребують соціальної підтримки станом на 01 квітня 2019 р. (за даними Державної служби у справах ветеранів) [9].

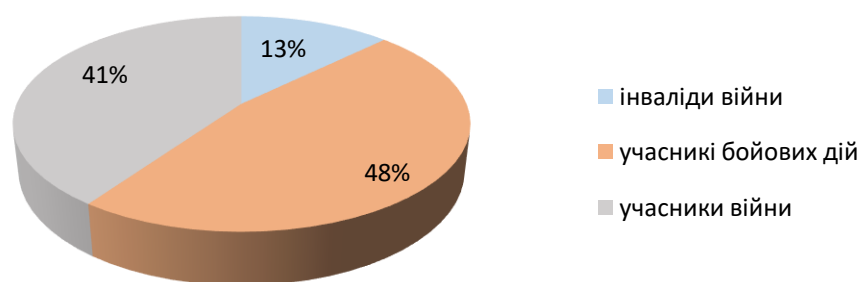

Рис 2.2. Структура ветеранів війни, які потребують соціальної підтримки станом на 01 квітня 2019 р. Побудовано автором за джерелом [9].

Слід також підкреслити, що майже 80 000 ветеранів АТО після закінчення терміну дії контрактів не зареєструвалися в місцевих соціальних та

медичних службах. Враховуючи цей факт, очевидно, що стан здоров'я чи будь-яка соціальна та психологічна проблема невідомі фахівцям [101]. Наведений вище приклад пояснює національний дослідник Ю. Бріндзіков, який у ході наукового розслідування заявив, що маючи психологічні чи інші проблеми, після повернення із зони бойових дій учасники бойових дій не проходять (або відмовляються) від реабілітації, що надається державою, оскільки вони не вважають його ефективним [4, с. 559].

Супутня проблема (як підтверджено деякими соціологічними дослідженнями) полягає в тому, що переважна більшість такого становища учасників бойових дій та їх сімей обумовлена низькою обізнаністю про переваги, як на державному, так і на регіональному (місцевому) рівнях, щодо результатів та позитивних напрацювань чи успіхів у реабілітації окремих бійців. Зіткнувшись з низькою проблем, починаючи з отримання статусу УЧБ, негативний досвід поширюється на всі органи влади та автоматично знижує рівень довіри до державних та місцевих органів влади.

Вважається за доцільне розробити та впровадити низку інформаційних кампаній на державному, регіональному та місцевому рівнях за участю громадськості та, звичайно, учасників бойових дій та їх сімей. Число УБД зростає з квітня 2014 р. – аналіз динаміки чисельності УБД надає такі результати – рис. 2.3.

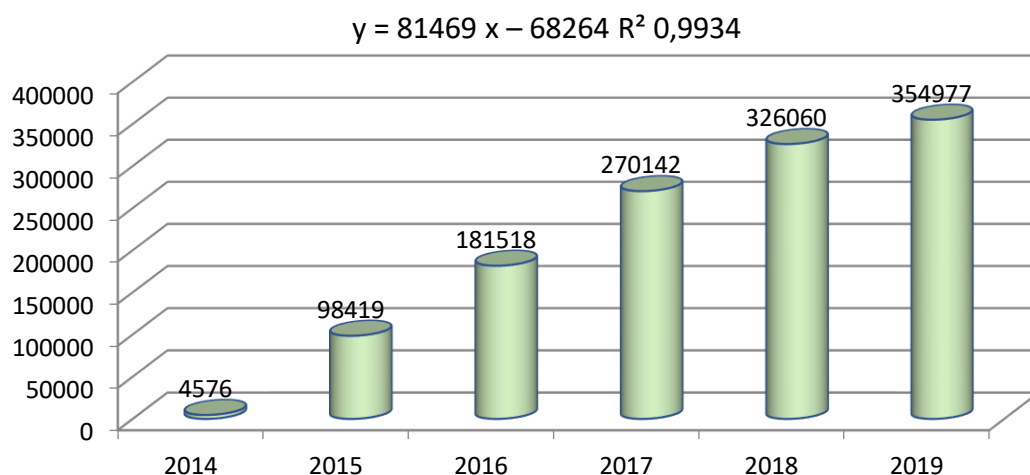

Рис. 2.3. Динаміка кількості осіб зі статусом УБД, Побудовано автором за джерелом [29].

Необхідно застосувати кореляційно-регресійний аналіз і побудувати функцію регресії, в ході отримаємо наступне рівняння:

$$y = 81469 x - 68264, \quad (2.1)$$

де y – кількість учасників бойових дій, осіб;

x – аналізований період, роки;

R^2 – коефіцієнт детермінації (коефіцієнт кореляції у квадраті), близький до 1 (0,9934), що свідчить про адекватність даної функції даним, що аналізуються.

Збільшення кількості УЧБ є лінійним законом, тому, враховуючи, що кінець військового протистояння розширюється у часі, можна вважати, що кількість учасників бойових дій до кінця 2020 року становитиме близько 500 тис. осіб, що потребуватиме збільшення видатків на соціальний захист цієї категорії осіб та членів їхніх сімей. Одна з тез, озвучена на круглому столі щодо аналізу внутрішньополітичних ризиків 2018 р., що АТО характеризується повною невизначеністю щодо строків припинення [100].

Слід зазначити, що фінансово-економічна підтримка складається з різних каналів фінансування (місцевий бюджет, річний державний бюджет тощо), програм соціального захисту та інших виплат. Аналіз дотацій з державного бюджету до бюджету місцевого самоврядування на 2014-2019 роки показує субсидії загальною сумою приблизно 13 млрд. грн. Не враховуючи, добровільну та благодійну фінансову допомогу конкретному учаснику бойових дій. В середньому на соціальний захист учасника бойових дій виділяється до 11 000 грн. на рік. Нижче детально описано державне фінансування соціального забезпечення цієї категорії осіб у 2016-2018 роках.

2018 рік = 3 396 293,3 тис. грн = 3 396 млн. грн. +17 млн. грн.

2017 рік = 3 378 954,0 тис. грн = 3 379 млн. грн. +439 млн. грн.

2016 рік = 2 940 162,4 тис. грн. = 2 940 млн. грн.

У державному бюджеті передбачені витрати на компенсацію за самостійне придбання житла для учасників бойових дій, інвалідів I та II груп

та сімей загиблих; учасники бойових дій з інвалідністю з третьої групи внутрішньо переміщених осіб. Крім того, фінансово-економічний механізм державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей представлений через відповідні бюджетні програми, зокрема: «Лідерство та управління у сфері соціального захисту учасників бойових дій та учасників АТО»; «Кошти на психологічну реабілітацію, соціальну та професійну адаптацію учасників бойових дій та санаторно-курортне лікування поранених учасників бойових дій»; «Субсидії з державного бюджету до місцевого бюджету на виплату грошової компенсації за житло сім'ям загиблих, а також інвалідам I-II груп, людям, які втратили функціональні можливості нижніх кінцівок, інвалідність яких це результат травм, контузій, травм або хвороб під час безпосередньої участі в АТО, а також необхідність поліпшення умов життя».

Фактично, з 1 січня 2018 року пенсії були перераховані учасникам бойових дій (постанова КМУ від 21 лютого 2018 року № 103), особам, які звільнені з військової служби та колишнім працівникам міліції. Середнє збільшення пенсій у 2018 році склало 1476 грн та 763 грн, середнє підвищення пенсій у 2019 році.

У рамках огляду фінансово-економічного механізму необхідно проаналізувати інформацію Міністерства соціальної політики щодо міжнародної допомоги, наданої для підтримки УЧБ в Україні у 2014-2019 роках [29]. Існує чотири міжнародні проєкти: проєкт ОБСЄ «Допомога реінтеграції та реабілітації жертв конфліктів» (1); Трастовий фонд НАТО для фізичної реабілітації (протезування) учасників бойових дій, поранених під час АТО (2) та створення системи переходу від військової кар'єри до цивільної (3); Проєкт «Україна – Норвегія» «Перепідготовка та соціальна адаптація учасників бойових дій та їх сімей в Україні» (4).

1. Бюджет першого проєкту ОБСЄ становить 98 000 євро. Головною метою є зміцнення спроможностей постачальників соціальних послуг щодо реінтеграції та реабілітації постраждалого від конфлікту населення, що

включає наступну проєктну діяльність: надання експертної підтримки у розробці національних планів дій щодо психологічної реабілітації постраждалого від конфлікту населення; проведення тренінгів для соціальних спеціалістів та психологів у сфері психологічної реабілітації для населення, що постраждало від конфлікту; конференція з передового досвіду реабілітації та реінтеграції населення, що постраждало від конфлікту. Проєкт був замовлений Міністерством соціальної політики України, але він ґрунтується на ряді відповідних зобов'язань ОБСЄ у сферах захисту постраждалого цивільного населення, роззброєння, демобілізації та реінтеграції, сприяння гендерній рівності та запобігання насильства над жінками.

2. Щодо другого проєкту Цільового фонду НАТО з фізичної реабілітації (протезування) постраждалих учасників бойових дій, слід зазначити, що країною-лідером є Республіка Болгарія (підрядник – Міністерство соціальної політики України). Фінансування – 685 000 євро – цивільний бюджет НАТО і 2 250 000 євро – цільовий фонд НАТО. Проєкт має на меті надати пораненим українським бійцям належну медичну допомогу та реабілітацію, а також забезпечити місцеві медичні центри відповідними ресурсами для надання належних реабілітаційних послуг. Залежно від наявності коштів, підтримка може надаватися у формі прямої медичної допомоги, фізіотерапії та психологічної підтримки пацієнтів, будівництва, реабілітації, ремонту та обладнання медичних закладів України, підвищення кваліфікації медичного персоналу відповідної спеціалізації [33].

3. Трастовий фонд НАТО зі створення системи зміни військової кар'єри на професійну цивільну. Провідна країна: Королівство Норвегія. Фінансування – 435 000 Євро. Відповідальний підрядник: Міністерство оборони України (з лютого 2018 року Міністерство соціальної політики). Цілі проєкту: допомогти у розробці та впровадженні сталого, ефективного та комплексного підходу до соціальної адаптації учасників бойових дій.

Проєкт спрямований на підтримку створення системи перепідготовки, інтегрованої у функцію управління персоналом Збройних Сил. Планована

структура має відображати нові офіційні стандарти Міністерства оборони України, згідно з якими соціальна адаптація бійців інтегрована у систему кадрової політики Міністерства. Завдання Цільового фонду НАТО – не лише створити систему зміни військової кар’єри професійних цивільних осіб, а й допомогти розробити та впровадити реальний, сталий, ефективний та комплексний підхід до переходу учасників бойових дій до цивільного життя, який має стати невід’ємною частиною управління персоналом у Збройних Силах.

4. Проєкт «Україна – Норвегія» розпочався ще до початку АТО і реалізується в Україні з 2003 року. Перші 45 учасників бойових дій пройшли професійну підготовку. У 2003-2014 роках у проєкті брали участь понад 8000 осіб, у тому числі близько 2000 членів сімей учасників бойових дій. Основою проєкту є професійна перекваліфікація цільової групи на громадянські спеціальності, які шукаються на українському ринку праці, допомагаючи учасникам проєкту адаптуватися до умов громадянського суспільства у правовому та соціальному аспектах.

Завдяки проєкту «Україна – Норвегія» у 2014 році створено, а у 2016 році розширено Норвезько-Український університетський альянс. Наразі до нього входять 16 університетів (15 українських та норвезький NORD Університет). За цей період учасниками проєкту стали понад 10 000 осіб, а сам проєкт став найбільшим міжнародним проєктом в Україні.

Ще одним важливим елементом механізму регресу у складному механізмі державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій є матеріальний механізм. Метою цього механізму є створення матеріальної підтримки в системі державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій. В основному мова йде про можливості держави надавати інвалідам серед учасників бойових дій: ортопедичні протези або спеціальні вироби, обладнання, інвалідні візки, допоміжні засоби, меблі, спеціальні транспортні засоби.

Слід зазначити, що середня вартість соціальної та професійної адаптації учасника бойових дій між Україною та російською агресією у 2018 році була запланована на рівні 5742,5 грн [104]. Варто звернути увагу на те, що у 2016 році з витрат, спрямованих на реалізацію цих заходів щодо соціальної та професійної адаптації відповідної категорії людей, було відшкодовано 4,1 млн. грн. Майже половина планів укласти угоди з компаніями, установами, організаціями щодо надання послуг із соціально-професійної адаптації [104]. Експерти пояснюють зниження середньої вартості соціально-професійної адаптації порівняно з попередніми періодами використанням електронної системи укладання контрактів ProZorro на закупівлю послуг для реалізації програмних заходів. Система дозволяє вивільняти державні кошти (наприклад, у 2016 році було витрачено понад 8 мільярдів гривень) [35].

Слід зазначити, що, згідно з оперативними даними, здорові чоловіки віком від 18 до 45 років воюють у зоні АТО, тому питання працевлаштування та соціальної інтеграції ветеранів вимагають особливої уваги з боку держави. Державна служба зайнятості пропонує повний спектр професійних порад, служб зайнятості та професійного навчання для цієї категорії людей відповідно до розпоряджень Кабінету Міністрів України (далі – КМУ). У період з січня по червень 2019 року послугами державної служби зайнятості скористалися 16,3 тис. осіб. безробітних серед учасників бойових дій, залучених до АТО, у тому числі 1,3 тисячі інвалідів. Серед усіх зареєстрованих безробітних у середньому по Україні частка учасників бойових дій становила 4% [22]. Допомогу по безробіттю отримували 15,1 тис. учасників бойових дій.

Можна зазначити, що за даними Міністерства оборони України, 149 862 звільнених учасників бойових дій перебувають на обліку в обласних управліннях соціального захисту населення, з яких 43 525 потребують психологічної реабілітації. За даними МОЗ, 77% з них потребують психологічної реабілітації. У 2017 році фінансування витрат на психологічну реабілітацію було реалізовано на рівні 64,9% від плану на рік (зі змінами). Слід зазначити, що учасники бойових дій мають право на відшкодування витрат на

відрядження до реабілітаційних закладів (2017 р. – близько 660 грн. на особу, 2018 р. – 704,1 грн.) [104]. Певні труднощі виникають для учасників бойових дій через фактичне покриття зборів згідно з постановою КМУ від 23 серпня 2016 року № 528 (90 днів з дня реабілітації на прохання особи).

Розглянувши питання Державної служби зайнятості у сфері надання допомоги учасникам бойових дій, необхідно звернути увагу на те, що відповідно до Державного бюджету України на 2019 рік бюджетна система підтримки санаторіїв для учасників бойових дій не зазнає істотних змін. За бюджетною програмою КПКВК 2505150 на санаторне лікування було спрямовано 51,3 млн. грн. За рахунок цих коштів було виліковано 6777 учасників бойових дій, що було більш ніж удвічі більше, ніж було потрібно (кількість учасників бойових дій, які потребували лікування у санаторії у жовтні 2017 р., становила 16 438 осіб) [104].

У рамках бюджетної програми КПКВК 2507030 «Заходи із соціальної, трудової та професійної реабілітації інвалідів» на протезування за новітніми технологіями та технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в АТО та/або забезпеченні її проведення у 2018 році було в бюджеті закладено майже 43,0 млн. грн. із загального фонду державного бюджету (на 24,1 млн. грн. більше, ніж за 2017 рік) [104].

Доцільно зазначити, що 14 лютого 2018 року КМУ прийняв Постанову №176 «Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням ветеранів», якою визначено, що кошти, передбачені в бюджеті на фінансову підтримку всеукраїнських громадських об'єднань учасників бойових дій України, заходів щодо відвідування військових поховань та пам'ятників, а також збереження пам'яті про загиблих у війнах та збройних конфліктах, розподіляються за результатами конкурсу, а його розповсюдження затверджується Міністерством політики соціального захисту населення.

Новий механізм конкурсного відбору проектів, що підтримують ініціативи органів державної влади, був створений шляхом подання

відповідних пропозицій щодо фінансування їх практичної діяльності відповідно до чинного законодавства. Що свідчить про підтримку ветеранського середовища (профільних громадських організацій, благодійних фондів з числа та за участі учасників бойових дій).

Щоб уникнути корупційного елементу розподілу коштів та фінансування окремих організацій, було надано інструмент «громадська експертиза». Сьогодні можна говорити про поступове вирішення питання з прийняттям Розпорядження «Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції на період до 2022 року» [91], бо фактично з початку АТО структура закладів охорони здоров'я, реабілітаційних та інших установ виявилася не готовою повноцінно і в тому обсязі надавати послуги з реабілітації та реадaptaції особам з числа учасників бойових дій, які зверталися. На підтвердження, у зазначеному розпорядженні зазначається про «невідповідність реабілітаційних установ в Україні сучасним міжнародним вимогам до закладів такого типу».

Додатково можна зазначити, що йдеться в цілому про удосконалення державних стандартів реабілітаційних, соціальних та психологічних послуг з урахуванням провідного світового досвіду та планується створити систему реабілітації, яка дозволить отримати послуги понад 350 тисячам осіб, до 2022 року 100% демобілізованих, звільнених у запас або відставку осіб, які виявлять бажання пройти реадaptaцію (повернення тимчасово втраченої пристосованості до певних умов діяльності), також будуть охоплені зазначеною цільовою програмою. По-третє, надання соціальних послуг учасникам бойових дій буде супроводжувати моніторинг їх фізичного та психологічного стану [97].

Державним регулюванням соціального захисту учасників бойових дій стане розробка інструментів ефективного управління державними коштами, а також послуг, спрямованих на задоволення потреб УЧБ, як на державному, так і на місцевому рівнях, шляхом запровадження системи прозорості

бухгалтерський облік, контроль якості та оцінка операцій військових служб. В табл. 2.1. наведено SWOT-матриця. Аналізу Державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей.

Слід також підкреслити, що державне регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей не обмежується розробкою комплексу заходів щодо фізичної, медичної, психологічної чи соціально-професійної реабілітації учасників бойових дій. Це ставить їхні проблеми на рівень державних пріоритетів, що потребує вдосконалення, модернізації державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей, дотримання основних принципів державного регулювання. На перший план виходять питання безпеки: запобігання масовим протестам в Україні, запобіжні заходи проти сепаратистських демонстрацій у деяких регіонах, збереження та розвиток трудового потенціалу для збереження цілісності та незалежності України.

Таблиця 2.1

SWOT-матриця. Аналіз Державного регулювання соціального захисту
учасників бойових дій та членів їхніх сімей

Сильні сторони (що є на сьогодні)	Слабкі сторони (чого не вистачає)
Поступове переформатування соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей до адресності соціальної допомоги, що цілком відповідає проєвропейській політиці. За період з 2014 року створено відповідне нормативно-правове поле в означеній сфері, що забезпечує право учасників бойових дій та членів їхніх сімей на соціальний захист в Україні. Достатньо розвинена на законодавчому рівні система мінімальних пільг, гарантованих державою. Органи державної влади та органи місцевого самоврядування в контексті децентралізації беруть на себе зобов'язання і відповідальність за розробку та реалізацію програм соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей, розширюючи межі соціального захисту даної категорії осіб в межах власних бюджетів Наявність Єдиного електронного реєстру учасників бойових дій. Створення Міністерства у справах ветеранів, що забезпечуватиме формування та реалізацію політики держави у сфері соціального захисту ветеранів та учасників бойових дій.	Має місце політична неузгодженість під час прийняття управлінських рішень в означеній сфері. Нормативно-правова база не охоплює всіх питань соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей. Бюрократичні перепони, корупція. Обмеженість фінансових ресурсів у зв'язку із значними соціальними трансфертами та загальним рівнем соціально-економічного розвитку країни. На рівні територіальних громад – незначна кількість фінансово спроможних об'єднаних територіальних громад (далі – ОТГ). Брак психологів з досвідом роботи з ПТСР. Відсутній порядок соціальнопсихологічної адаптації та реабілітації демобілізованих учасників бойових дій.
Можливості (перспективи)	Загрози (перешкоди)
Створення бази даних медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників бойових дій. Участь у соціальних програмах з обміну досвідом з країнами ЄС, НАТО, в тому числі щодо соціальнопсихологічної адаптації та досвіду стосовно подолання пост-травматичного синдрому. Якість державних та місцевих програм соціального захисту учасників бойових дій залежить від бюджетів різних рівнів.	Відсутність розуміння закінчення строків АТО, а також економічних прогнозів, розрахунків та комплексних досліджень потреб учасників бойових дій і членів їхніх сімей. Неоднорідність (диференціація) щодо пільг для учасників бойових дій в розрізі окремих регіонів та територіальних громад обумовлені різним рівнем їх соціально-економічного розвитку. Не впорядковані взаємовідносини органів влади різних рівнів в питаннях соціального захисту учасників бойових дій.

Таблицю узагальнено та систематизовано автором за джерелом [104].

У наведеній таблиці сильні та слабкі сторони зазначеної системи є внутрішніми (контрольованими) джерелами, на які уряди можуть впливати для вдосконалення. Крім цих проблем, сьогодні в Україні не існує всебічної

інформаційної системи, яка б підтримувала людей, які потребують допомоги та потребують більшої медичної, психологічної, професійної та соціальної адаптації, а також інших послуг та переваг.

У рамках аналізу інформаційно-комунікаційного механізму державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей було встановлено (Додаток В), що з квітня 2018 р. по травень 2021 р. включно в Україні відбулося понад півсотні науково-комунікативних заходів щодо питання соціального захисту учасників бойових дій, у тому числі їх сімей. Важливим результатом цих заходів (конференцій, семінарів та круглих столів) можна вважати створення т.зв. «Дорожні карти», практичні рекомендації для органів державної влади у сфері регулювання соціального захисту учасників бойових дій, до розробки яких були залучені вітчизняні та зарубіжні експерти.

Можна констатувати, що інформаційне середовище є запорукою ефективного державного управління та регулювання зазначеною сферою за умови виконання ключових завдань:

- встановлення процесу збору та аналізу інформації органами влади;
- створення сучасного організаційного програмного забезпечення та електронних баз даних для збору важливої інформації та прийняття обґрунтованих управлінських рішень;
- своєчасний обмін інформаційними потоками між учасниками процесу державного регулювання, зосередження уваги громадськості і зокрема цієї соціальної групи, на проблемах, які необхідно вирішити;
- створення інформаційно-комунікаційних інститутів та/або участь громадських організацій у процесі надання необхідної інформації учасникам бойових дій (пояснення їх основних прав та варіантів соціального забезпечення з урахуванням індивідуальних особливостей та даних конкретного учасника).

Тому, незважаючи на вдосконалення та постійні законодавчі доповнення у сфері соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей, слід зазначити, що низка питань залишається невирішеною, зокрема: необхідність розробки

алгоритмів та механізмів надання послуг учасникам бойових дій та їх сім'ї за цією та іншими цільовими програмами (національними, регіональними, місцевими та координації між ними); позитивний досвід, розвиток та дослідження кращих світових практик слід передати для управління потребами інших категорій громадян; потребують спрощення бюрократичні процедури отримання правового статусу учасника бойових дій для всіх груп ветеранів.

2.3. Основні проблеми публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей

З метою визначення напрямів щодо удосконалення механізмів державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей, виявлено основні групи проблем, що турбують дану категорію осіб із застосуванням дослідницької стратегії узгодження концептів (concept mapping). Дана методика розроблена американським дослідником В. Трочимом і являє собою структурований процес дослідження, серед вітчизняних дослідників у контексті теоретичної валідизації в соціології вивчалася С. Дембиським [410]. Дослідження складалося з п'яти етапів: підготовчого, формування тверджень, групування тверджень, візуалізації групованих тверджень, інтерпретації отриманої візуальної мапи.

На першому етапі (підготовчому) була розроблена анкета з коротким описом сутності та етапів дослідження, бланком для відповідей щодо проблем державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей, сформовано фокус-групу. Фокус-група складалась з 11 експертів (керівників ветеранських організацій АТО, а також державних службовців з числа учасників бойових дій, які займають керівні посади). На відміну від методу експертних опитувань, дослідницька стратегія узгодження концептів дозволяє залучати т.зв. «однорідних», профільних експертів.

На другому етапі (формування тверджень) кожен із учасників фокус-групи в режимі мозкового штурму індивідуально генерував твердження, які

фіксувались в підготовлений на першому етапі дослідження бланк анкети. Потім отримані твердження виписано в один список, в якому залишаються тільки унікальні (повторювані видаляються). Результатом другого етапу було отримання більш як 120 стверджень, 98 з яких були унікальними. Кожне з 98 унікальних стверджень було оформлене як окрема карточка для кожного учасника фокус-групи індивідуально.

На третьому етапі (групування тверджень) карточки з отриманими 98 унікальними твердженнями учасники фокус-групи, спираючись на внутрішнє суб'єктивне сприйняття, індивідуальний досвід та логіку групують у відповідні логічні групи у відповідності з тими критеріями, які для себе визначає кожен респондент – учасник дослідження.

Разом з цим, на даному етапі існують певні обмеження: кожна картка має бути розміщена тільки в одну групу; всі картки не можуть бути розміщені в одну групу; кожна картка не може бути розміщена в окрему групу (не дивлячись на те, що деякі картки можуть залишатись окремо). Після завершення учасниками сортування тверджень у вигляді карток на групи, результати групування всіх експертів-учасників фокус-групи зводяться в один масив методом побудови матриць. Індивідуальні матриці учасників зводяться в одну – результуючу, яка за формою, відповідає сумі індивідуальних матриць.

На четвертому етапі (візуалізації групованих тверджень) проводиться співставлення тверджень з точкою на концептуальній мапі (точкова мапа). Точки – твердження, як показано на рис., поділяють на групи (кластери), які являють собою високий порядок концептуального структурування вихідного набору стверджень. Конструюється мапа, на яку накладаються усереднені рейтинги-оцінки точок-стверджень і кластерів в цілому (багатомірне шкалювання мовою програмування R). Кластерна мапа являє собою точкову мапу, у якій точкитвердження об'єднані в групи і розміщені в системі координат, і потребують подальшої інтерпретації. На п'ятому етапі (інтерпретації отриманої візуальної мапи) проводиться аналіз отриманої інформації під час опитування, а також візуально відображених в межах осей

мапи груп проблемних питань соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей.

Мета аналізу фінальної концептуальної мапи – визначити напрями вдосконалення, модернізації державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій. Дана стратегія використана у роботі для вивчення проблем соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей з метою визначення певних «слабких місць» та прогалин в означеній сфері. До першої групи, належать твердження, які характеризують реалізацію права на забезпечення учасників бойових дій житлом, ремонтом житлових приміщень, можливістю отримати безвідсоткові кредити під будівництво та купівлю житла, а також забезпечення земельними ділянками під індивідуальне житлове та нежитлове будівництво, ведення господарства, садівництва та городництва. Можна вважати цю групу тверджень однією з основних, оскільки своєрідна «капіталізація» учасників бойових дій і членів його сім'ї, є запорукою стабільності, впевненості в завтрашньому дні. Друга група – «Рівень доходу» характеризує рівень фінансово-економічного забезпечення, рівень доходу учасників бойових дій та членів їхніх сімей, зокрема, це захист трудових прав (права на працю, достойний рівень заробітної плати, право на відпочинок – додаткові відпустки УБД), а також наявність різних пільг.

Третя група – «Прогалини та невиконання законодавства» об'єднує висловлювання щодо недосконалості законодавства у сфері соціального захисту бійців добровольчих батальйонів, спірні питання в процесі призначення групи інвалідності ВЛК та МСЕК внаслідок недосконалості і суперечливості внутрішніх інструкцій, відсутності єдиного протоколу лікування ПТСР, реалізація права сімей учасників бойових дій з порушенням в силу різних причин (наприклад, забезпечення земельною ділянкою, коли ОМС та адміністрації не займаються, затягують вирішення зазначених питань або надається ділянка в зовсім непридатному для ведення господарства, будівництва і життя місці).

Четверта група – «Особиста безпека, негативні прояви до ветеранів АТО, корупція». Група висловлювань, що характеризують ставлення до учасників бойових дій, починаючи із служби у силових структурах, зверхнє зневажливе ставлення посадовців до учасників бойових дій, відкриті погрози від людей з іншими політичними поглядами, недоліки захисту персональних даних і попередження їх витоку, а також корупція на різних рівнях, зокрема у МСЕК. З огляду на це є необхідність створення цілісної системи психологічної реабілітації, комплексного підходу до роботи з сім'єю, психологічного супроводу психологів.

П'ята група – «Психологічні проблеми та їх подолання» (акцент тверджень на психологічних проблемах після участі в АТО, ризики і наслідки появи ПТСР, непорозуміння в родині, загострення психологічного стану, як наслідок надмірне вживання алкоголю, агресивність, апатія, схильність до насилля, вживання наркотичних речовин).

Шоста група – «Санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок з сім'єю». Група, що характеризує можливість і необхідність забезпечення фізичного здоров'я, зокрема, через реалізацію права на санаторно курортне лікування, спортивну реабілітацію, відпочинок з сім'єю учасників бойових дій.

Вісь №1 фінальної концептуальної мапи, яка відображає різні рівні здоров'я учасників бойових дій та членів їхніх сімей. З правого боку вісі – групи, що стосуються психологічного і фізичного стану учасників бойових дій, з лівого – описують матеріальні аспекти, проблеми законодавства, інші питання, з якими стикаються учасники бойових дій. У першому випадку, групи № 5 та № 6 характеризують здоров'я в його звичному розумінні; у другому – здоров'я соціуму та державних інституцій. Отримана концептуальна мапа дає можливість зробити декілька висновків. Можна запропонувати умовну назву Вісі № 1 як «Індивідуальне та соціетальне здоров'я». З часів введення до наукового обігу (початок ХХ століття), термін «соціетальний» часто застосовують в контексті психосоціальних досліджень.

У площині Вісі № 2 розмістились групи № 1, № 2, № 3, № 4 по зростанню. Дані групи характеризують рівень стабільності і безпеки: ближче до нуля розмістилась група № 1 (житлові та земельні питання), група № 2 (рівень доходу), № 3 (прогалини та невиконання законодавства), і група № 4 (особиста безпека та негативні прояви до учасників бойових дій). У цілому вісь № 2 відображає зміну якості життя «стабільність-нестабільність». Вісь № 2 частково відображає категорію «здоров'я», на соціальному рівні і характеризує забезпечення базових соціальних потреб учасників бойових дій та членів їхніх сімей, здоров'я на рівні суспільства, соціальних інституцій і держави в цілому. Варто дотримуватись позиції, що поняття «соціальний» та «соцієтальний» не тотожні.

На концептуальній мапі в межах однієї групи проблем учасників бойових дій знаком «+» відображені проблеми, які експерти називали серед важливих, два знаки «+» – важливість цієї проблеми відзначило два експерти, три знаки «+» – відповідно три експерти. У першій групі «Житлові та земельні питання» декілька експертів сформулювали важливим відсутність зовнішнього контролю та захищеності прав учасників бойових дій. У межах другої групи «Рівень доходу», проблему неможливості отримання пільг на місцевому рівні. У межах третьої групи «Прогалини та невиконання законодавства» три експерта з числа учасників бойових дій назвали «невиконання законів державою і державними службовцями». У четверту групу «Особиста безпека, негативні прояви до учасників бойових дій, корупція» серед актуальних проблем – відсутність захисту та безпеки (збільшуються випадки збройних/бандитських нападів на учасників бойових дій), корупцію у медико-соціальних експертних комісіях. У п'ятій групі «Психологічні проблеми та їх подолання», важливими визначені проблеми із вербальним спілкуванням у сім'ї, якісною психологічною реабілітацією в соціальних службах. Серед шостої групи «Санаторно-курортне лікування, оздоровлення та відпочинок з сім'єю» важливою проблемою було названо

«неналежне надання послуг санаторно-курортного лікування в усіх регіонах України».

У цілому можна констатувати, що методика concept mapping дав змогу виявити проблеми, які учасники бойових дій ідентифікують як важливі, що потребують оперативного вирішення державою.

В рамках аналізу нормативно-правового механізму публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей були систематизовані нормативно-правові акти та запропоновано їх класифікацію за ключовими ознаками: юридичною силою (законні, підзаконні), територією дії або поширення (загальнодержавні, локальні); за групами людей, на яких поширюються правила (загальні, спеціальні та індивідуальні). Була звернена увага на досягнення останніх років у сфері державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей, зокрема врегулювання статусу добровольців, можливість грошової компенсації на придбання житла, прийняття урядом Державної програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників бойових дій та осіб, які брали участь у здійсненні заходів із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпечення їх здійснення, на період до 2022 року.

Отже, з'ясовано особливості реалізації кадрового, науково-прикладного, фінансово-економічного, матеріального та інформаційно-комунікаційного механізмів у складі ресурсного механізму публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей. Здійснено аналіз близько 40 програм соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей у розрізі регіонів України за такими параметрами: спрямованість, обсяг фінансування, основні напрями, заходи, особливості цільових (вузькопрофільних) і комплексних (багатоаспектних) програм, зокрема фінансування соціальних таксі, належного функціонування комунальних реабілітаційних закладів, розширення мережі ветеранських аптек.

Виявлено основні групи проблем публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей у контексті сучасних викликів із застосуванням дослідницької стратегії узгодження концептів (concept mapping): проблеми із забезпечення житлом та земельними ділянками, психологічні проблеми та шляхи їх розв'язання, пов'язані із санаторно-курортним лікуванням, оздоровленням та відпочинком із сім'єю, рівнем доходу, прогалинами в чинному законодавстві у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей і недотриманням його норм; особистою безпекою, негативним ставленням до учасників бойових дій, корупцією. Побудовано концептуальну мапу, що відображає результати дослідження, проведеного в експертному середовищі учасників бойових дій.

РОЗДІЛ 3. НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ МЕХАНІЗМІВ ПУБЛІЧНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ УЧАСНИКІВ БОЙОВИХ ДІЙ ТА ЧЛЕНІВ ЇХ СІМЕЙ

3.1. Зарубіжний досвід державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей та можливість впровадження його в Україні

Питання соціального захисту учасників бойових дій є першочерговими у багатьох країнах, але лише деякі досягли високого рівня соціального захисту для певних категорій людей (Австралія, Грузія, Ізраїль, Польща, Канада, Південна Корея, США, Хорватія). Для України важливо вивчити досвід цих країн з точки зору параметрів: місцевих особливостей, правового, організаційного та інституційного забезпечення державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій. Так, у Польщі провідними правовими документами є: Закон «Про визнання учасників бойових дій та учасників бойових дій інвалідів і членів їх сімей», які загинули або зникли під час виконання своїх завдань [98]; «Про військову службу учасників бойових дій – контрактників», «Про службу учасників бойових дій – професіоналів», «Про учасників бойових дій, які беруть участь в операціях за кордоном» (з метою забезпечення соціального захисту учасників бойових дій, які беруть участь у миротворчих операціях і бойових діях) [98].

У Сполучених Штатах Громадяни, які пройшли військову службу принаймні протягом певного строку призову (180 днів і більше) і були звільнені без будь-яких злочинів, відносяться до категорій «Ветерани і учасники бойових дій» і мають право на певні пільги [23], юридичний статус, їх пенсійні виплати викладені в «Кодексі законів США» (USCode, 10) [98]. Стратегія національної безпеки України [88], зокрема, наголошує на «Забезпеченні інтеграції України до Європейського Союзу та створенні умов для членства в НАТО», яка передбачає реформування Збройних Сил та запровадження стандартів держав-членів НАТО в Україні [113].

У Південній Кореї Міністерство у справах учасників бойових дій та патріотів діє вже більше п'ятдесяти років, надаючи підтримку та охорону здоров'я, виплати соціальної допомоги та визнаючи національні заслуги тих, хто зробив великий внесок у боротьбу за незалежність [114]. Такі виплати (пільги) включають медичну допомогу, освітню підтримку, пільгові умови різних кредитних програм, питання працевлаштування та поховання на південнокорейському національному кладовищі.

На офіційному веб-сайті Міністерства національної оборони Республіки Польща зазначено, що важливою місією Збройних сил Польщі була операція НАТО в Афганістані (2010 та 2012 рр.), а також НАТО в Іраку та місія ЄС у Боснії та Герцеговині. Фактично Департамент соціальних питань координує питання соціальної адаптації та соціального забезпечення звільнених учасників бойових дій та ветеранів.

Сфера його діяльності включає планування бюджету, розробку індивідуальних проєктів та соціальних програм (субсидії для учасників бойових дій та ветеранів), співпрацю та координацію з Міжнародним координаційним комітетом військових та соціальних служб (CLIMS), санаторно-курортне лікування та надання допомоги пораненим, а також підтримка найближчих родичів потерпілих за цих обставин, прийняття рішень щодо соціального та пенсійного забезпечення та інших питань [115].

Особливістю обох країн є турбота про учасників бойових дій та ветеранів, включаючи пенсіонерів, співпраця у партнерстві з громадськими та міжнародними організаціями, моніторинг потреб ветеранів війни та учасників бойових дій, необхідність надання соціальних послуг та інших базових потреб.

Наприклад, в Ізраїлі Міністерство оборони створило департамент для роботи з колишніми учасниками бойових дій. Його основні завдання включають: сприяння спілкуванню між підрозділами сил оборони та учасниками бойових дій та їх сім'ями, родичами загиблих під час бойових дій (місцеві конфлікти, антитерористичні операції, інші питання); реалізація політики соціального захисту, оформлення допомоги, лікування, професійна

та функціональна реабілітація учасників бойових дій, організація соціально-психологічної підтримки їх та їх сімей.

Міністерство у справах учасників бойових дій Хорватії у структурі має управління у справах учасників бойових дій, жертв війни, солідарності поколінь, у справах родини, а також у справах полонених та зниклих безвісти. Місія Міністерства – захищати інтереси учасників бойових дій, виховувати та підтримувати цінність поваги до зазначаних учасників у суспільстві. На офіційному веб-сайті перелічено декілька існуючих урядових програм для учасників бойових дій та їх сімей, включаючи належний медичний та соціальний захист, покращення якості життя цих категорій людей та збереження пам'яті про хорватських учасників бойових дій.

Міністерство у справах учасників бойових дій Сполучених Штатів є державним органом виконавчої влади, правонаступником Адміністрації з питань учасників бойових дій [107], який займається питаннями добробуту цієї категорії людей. Основні завдання Міністерства: соціально-правове та пенсійне забезпечення (захист) учасників бойових дій США, родин та осіб, що перебувають на їхньому утриманні (у тому числі загиблих учасників бойових дій); підготовка до громадянського життя; іпотечні та страхові кредити; надання різних.

Необхідно зауважити, що Австралія розробила Австралійський пакт про учасників бойових дій, який порушує важливі для держави питання щодо цієї категорії людей, визнає унікальний характер військової служби та підтримки учасників бойових дій. Особливість Австралії: індивідуальний підхід до учасників бойових дій. До ініціативи залучено компанії та неурядові організації (постачальники послуг) та пропонуються особливі умови для обслуговування бійців. Існує загальнонаціональна лінія допомоги, яка надає психологічну підтримку громадянам (включаючи демобілізованих учасників бойових дій) [111].

Водночас у Великобританії провідною організацією психологічної допомоги учасникам бойових дій є медична служба (благодійна організація)

[119], при Міноборони працює спеціалізований підрозділ соціального і пенсійного забезпечення членів Збройних Сил Королівства, вдів та вдівців учасників бойових дій, що загинули на війні, осіб з інвалідністю з числа колишніх учасників бойових дій та членів їхніх сімей. Форми надання допомоги: одноразові та додаткові виплати (до свят, ювілей, за заслуги), гарантовані регулярні (до кінця життя для осіб з інвалідністю), медичні витрати, пов'язані з лікуванням, пенсійні виплати.

Заслуговує на увагу досвід Грузії, країни пострадянського простору, який є важливий для нас тому, що має певні спільні риси з Україною в організаційній моделі державного управління (грузино-абхазський, грузино-південно-осетинський конфлікти), стосується досвіду державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій, учасників збройного конфлікту, захисників територіальної цілісності держави. Нормативноправове забезпечення в означеній сфері регулюється Законом Республіки Грузія «Про ветеранів війни і Сил Оборони» та Національною оборонною доктриною на принципах (тотальна турбота, тотальне навчання і тотальна оборона), що встановлюють організаційні, економічні та правові основи соціального захисту учасників бойових дій Грузії. Це також Закон «Про ветеранів війни і Сил Оборони», щодо пенсійного забезпечення, соціальної допомоги, міжнародні договори, угоди.

Загалом державна політика щодо учасників бойових дій Грузії передбачає: створення та належне функціонування Державної служби у справах учасників бойових ді; розробка та впровадження цільових державних та місцевих програм, що гарантують правові та соціально-економічні вигоди, систему заходів щодо їх практичної реалізації; виділення належних рівнів коштів з бюджетів на реалізацію програм, які надають соціальні гарантії учасників бойових дій.

Слід також зазначити, що в Австрії, де служби підтримки сім'ї діють на постійній основі [108], учасники бойових дій мають страхові поліси на випадок смерті, травми чи хвороби. Понад 15% державного бюджету Франції

спрямовується на військові цілі, країна є лідером у сфері охорони здоров'я, особливо для учасників бойових дій, а пільги поширюються і на членів їх сімей.

Доцільно наголосити, що в зарубіжних країнах існує усталена практика фінансування державного бюджету на підтримку учасників бойових дій шляхом надання певних пільг та соціальних програм, а також підтримки учасників бойових дій та їх сімей у швидшій адаптації після проходження військової служби або реабілітації.

Таким чином, медична та реабілітаційна допомога (включаючи спортивну реабілітацію) є важливим елементом системи заходів на користь соціального забезпечення учасників бойових дій. Більшість реабілітаційних центрів учасників бойових дій спеціалізуються на подоланні наслідків психологічної травми. На додаток до вищесказаного, учасники бойових дій у країнах, досвід яких був проаналізований, мають інші права на військову службу: наприклад, допомога при оренді квартири. За результатами аналізу досвіду іноземного державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій можна сказати, що його ефективність (за аналогією до України) залежить від дії механізмів державного регулювання (нормативно-правового, організаційно-інституційного, ресурсного).

Необхідно визначити, що вподобання держави орієнтовані на соціальний захист людей з інвалідністю внаслідок війни, сімей загиблих, існують комплексні програми підтримки родичів. Механізми фінансової підтримки учасників бойових дій включають різні грошові виплати, пенсії, включаючи виплати у разі втрати годувальника або інвалідності.

Отже, можна зробити висновок про важливість соціальної та професійної адаптації учасників бойових дій для зазначених країн. В Україні є необхідність обміну досвіду, вивчення та застосовування стандартів держав-членів ЄС та НАТО, створення всеосяжної національної системи підтримки та соціальної допомоги УЧБ, побудування комплексної системи соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей, отримання міжнародної підтримки

(грантів) для соціальних ініціатив учасників бойових дій, впровадження стандартів якості соціальних та інших послуг, прозора процедура контролю за дотриманням зобов'язань органів влади, облік та належний захист персональних даних.

3.2. Практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей

Актуальність проведення соціологічних досліджень пов'язана з необхідністю вивчення реальних потреб учасників бойових дій та їх сімей, спеціалізованих організацій, які надають необхідну соціальну допомогу сім'ям учасників бойових дій і перш за все, формують основу для розвитку та поліпшення та впровадження конкретних змін у НПА у певній сфері, для здійснення модернізаційних перетворень у системі державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій, членів їх сімей.

За результатами анкетування експертів, керівників всеукраїнських організацій ветеранів та керівних працівників державних органів з числа учасників бойових дій в межах застосування методики дослідження узгодження концептів, та наступного аналізу отриманої «концептуальної мапи», що відображає групи проблемних питань соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей, з урахуванням вітчизняної практики, а також передового міжнародного досвіду державного регулювання соціального захисту учасників збройних конфліктів та ветеранів війн, зроблено наступні висновки.

У кожному із напрямків модернізації державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей необхідно пропонувати конкретні практичні завдання щодо реалізації об'єктивної державної програми фізичної, медичної, психологічної та соціально-професійної реабілітації учасників бойових дій та людей, які беруть участь у реалізації заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки та оборони, відбиття та

припинення збройної агресії Російської Федерації в Донецькій та Луганській областях, забезпечення їх реалізації на період до 2022 року.

Необхідно виділити два основних вектори для розробки заходів, що вдосконалюють регуляторні, організаційні та інституційні ресурсні механізми державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей. Перший вектор: заходи, спрямовані на забезпечення фізичного, психічного та духовного здоров'я учасників бойових дій та їх сімей; по-друге, діяльність, спрямована на забезпечення сприятливого зовнішнього соціального середовища.

У межах першого вектора, згідно з дослідженням, слід виділити такі напрямки: психологічна підтримка та супровід; соціальна та професійна адаптація; лікування, реабілітація та відпочинок у санаторіях; медичне обслуговування та лікування (у тому числі за кордоном); фізична реабілітація. У другому: вирішення житлово-земельних проблем (капіталізація); забезпечення належного рівня доходу та оптимізацію витрат; адміністративне регулювання та вдосконалення законодавства; забезпечення особистої безпеки та боротьба з корупцією. Усі запропоновані сфери містять окремі завдання та вирішення конкретних проблем у цій сфері, які слід розробляти у межах компетенції органів державної влади, що визначає взаємозв'язок запропонованих сфер та завдань із комплексним підходом.

Для психологічної підтримки та супроводу необхідно вирішити такі практичні завдання:

- забезпечити психологічну реабілітацію учасників бойових дій та їх сімей;
- розробити прозорий механізм надання послуг з психологічної реабілітації;
- забезпечити прозорий механізм розрахунку витрат на послуги психологічної реабілітації;
- прийняти єдиний державний підхід до надання психологічної реабілітації та психологічної підтримки жертвам, які отримали травми.

У напрямку психологічної підтримки і супроводу також необхідно створити передумову для розвитку регіональної мережі районних ветеранських центрів за принципом «рівний-рівному» на базі, в тому числі, громадських організацій ветеранів із залученням до їх адміністративного апарату УБД, дружини УБД, професійного психолога, розробки положення про типовий ветеранський центр (з відповідною науково-методологічною підтримкою).

Пропонується також створити єдину міждисциплінарну наукову методичний центр дослідження проблем учасників АТО та членів їх сімей (стресостійкість, адаптація, психосоматичні особливості, якість життя і виконувани соціальні ролі), зокрема на тему психологічних та інших типів реабілітація, допомога учасникам АТО, пошук шляхів зменшення чисельності самогубства серед демобілізованих із зони АТО. Зазначений центр сприятиме формування цілісної національної системи психологічного супроводу (КНСПП) цієї категорії осіб: розвиток системи психосоціальної готовності до травми (при навчанні в середніх, загальних, вищих і післядипломна освіта), під час служби в Збройних Силах, психологічна підтримка під час бою, після повернення в мирного життя, підтримки сім'ї Центри соціальних служб УБД для сім'ї, дітей та молодість; забезпечити створення відомчих психологічних служб (зокрема психологічна служба Збройних Сил) та належне функціонування та розвиток обл мережа центрів соціально-психологічної реабілітації населення.

Рекомендується також психологічна підтримка та підтримка створення передумов для розвитку регіональної мережі ветеранів району центри рівноваги, у тому числі державні організація ветеранів із залученням адміністративного апарату УБД, дружина УБД, професійний психолог, розробляє положення про вид ветеранського центру (з відповідним науково-методичним супроводом). Варто того також забезпечують: систематичний контроль за потребами учасників АТО та їх учасників сім'ям своєчасно реагувати та відповідним державним регулюванням; запровадити систему

оцінки якості та обліку наданих послуг; заходити єдиний понятійно-категоріальний апарат у цій галузі, з метою рефлексії його в правових нормах; сприяти формуванню груп самопомоги і взаємодопомога та залучення учасників АТО до таких груп; забезпечити створення та цілодобова гаряча лінія для учасників та учасників АТО їхні сім'ї; організовувати систематичні зустрічі цієї категорії осіб с високопосадовців для зворотного зв'язку щодо потреб, проблеми.

На шляху до соціальної та професійної адаптації, як наряду, що поєднує перший та другий вектор, є ключем до розширення соціальних компетенцій учасників бойових дій, підвищення їх кваліфікації та професійних здібностей. Напрямок соціальної та професійної адаптації пов'язаний з напрямком забезпечення належного рівня доходу та оптимізації витрат, щоб виправити це, необхідно:

- забезпечити систематичне інформування учасників бойових дій про можливість користування послугами соціальної та професійної адаптації;
- надати учасникам бойових дій, звільненим від військової служби послуг професійної орієнтації та профнавчання;
- удосконалити процедуру придбання послуг із соціальної та професійної адаптації;
- організувати серію вправ (семінари, тренінги), які дадуть змогу розпочати власний бізнес та розвинути ділові навички у цій категорії людей;
- інформувати учасників бойових дій та їх сім'ї про можливість надання конкретної державної підтримки професійно-технічній та вищій освіті.

У напрямку санаторно-курортного лікування, оздоровлення і відпочинку:

- забезпечити гарантування функціонування моделі лікування учасників бойових дій у санаторії шляхом відшкодування витрат на лікування в санаторії для жертв бойових дій шляхом безготівкового переказу коштів до

санаторію за послуги, надані за тристоронньою угодою учасників бойових дій та санаторію;

- оптимізувати систему санаторно-курортного обслуговування шляхом переведення відповідального департаменту у сферу компетенції з урахуванням рішення про створення Міністерства у справах учасників бойових дій;

- забезпечити належний контроль якості санаторно-курортних, реабілітаційних та рекреаційних послуг;

- розробити механізм організованого відпочинку з родинами бійців;

- гарантувати організацію та здійснення оздоровлення та відпочинку дітей учасників бойових дій навіть у період сезонних оздоровчих капаній.

У напрямку медичної допомоги та лікування (також за кордоном) потрібно: періодичне святкування меду огляди демобілізованих учасників АТО та членів їх сімей, а за потреби направлення на стаціонарне лікування; комплексне медичне обслуговування, в т.ч кількість у госпіталях для ветеранів війни; належний рівень роботи відділу медичні служби (військово-лікарські комісії) та медичні служби військ оборони. Крім того ввести єдиний термінологічний апарат уживаний мед для цього працюють комісії соціальних експертів (МСЕК) та військово-лікарські комісії (ВЛК). уникати конфліктів при встановленні непрацездатності та видачі сертифікатів підключення інвалідність/смерть учасників АТО, які беруть участь у бойових діях; вважати забезпечити фінансування з державного та місцевих бюджетів відшкодувати вартість відповідних ліків отримати УБД для амбулаторного лікування.

Вважається доцільним у зв'язку зі суттєвими змінами в законодавстві про соціальний захист учасників АТО та їхніх сімей, розвиваються проблеми внесення змін до постанов Кабінету Міністрів, що регулюють медико-соціальні питання експертизи (§1317) та деякі питання, пов'язані з інвалідністю та травмою або інші ушкодження здоров'я (№ 306) з можливістю

змін у відділі нормативно-правові акти; забезпечити гарантований рівень ліків; робота з питання вибіркового постачання дорогих ліків

Тяжкохворі учасники АТО, які потребують невідкладної медичної допомоги, виїжджають перелік клінічних протоколів, за рахунок бюджетів усіх рівнів; використовувати профілактичні заходи та попередження девіантної поведінки та стримування ризику для здоров'я, зокрема, проведення роз'яснювальної роботи щодо пошкодження надмірне вживання алкоголю, наркотиків, захворювання, які захворювання, що передаються статевим шляхом, гепатит, ВІЛ/СНІД.

У напрямку фізичної та фізкультурно-спортивної реабілітації:

- затвердити показники та критерії оцінки ефективності запропонованих методів та прийомів шляхом розроблення стандартів рухової реабілітації;
- адаптувати пропозиції національних реабілітаційних центрів до потреб учасників бойових дій та їх сімей;
- вжити заходів щодо забезпечення права на проживання осіб, які супроводжують осіб з інвалідністю, внаслідок їх участі у боротьбі з тероризмом у реабілітаційних центрах;
- забезпечити своєчасну розробку та подання уряду Плану дій щодо спортивної реабілітації УБД, що брав участь в АТО, для імплементації відповідного Указу Президента [72].

У напрямку вирішення житлово-земельних проблем (комплексування): заходи для належного функціонування пільгових кредитів на придбання, будівництво та ремонт будинків учасниками контртерористичних операцій, зокрема за участю міжнародні фінансові установи; забезпечити гармонізацію правових норм 3 України «Про становище ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» та «Про банки та банківська справа» в умовах, на яких надаються кредити ветеранам війни та осіб, на яких поширюється дія Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту» на будівництво, реконструкцію або ремонт будинку, підключення до

комунікацій, зв'язку та кредитів для будівництва або придбання заміських будинків та озеленення для пільгові процентні ставки.

Крім того, розробити проєкт постанови КМУ після затвердження порядку надання кредиту ветеранам війни та особам, яким Діє Закон України «Про статус ветеранів війни та його гарантії соціальний захист» для будівництва, реконструкції або ремонту будинків, підключення до інженерних мереж, комунікацій, за пільговими відсотками комісії та можливість довгострокового погашення та механізм відповідальності забудовника за порушення введення в експлуатацію нерухомого майна і надати документи на право власності на будинок після завершення будівництва з метою мінімізації випадків порушення прав учасників та учасників АТО їхні сім'ї, які купують будинок, інвестуючи в об'єкти

Будівництво будинку. Детально опрацювати житлові питання внутрішньо переміщених осіб, які захищають незалежність, суверенітет та територіальної цілісності України (учасники АТО зі статусом ВПО) та її учасники сімей за рахунок окремої дотації з державного бюджету, шляхом перерозподілу кошти, отримані від реалізації майна, конфіскованого за рішенням суду до вчинити корупційний або з інших джерел злочину; Забезпечувати достатній рівень фінансування житлових програм; виконання за законом закріплено право на безкоштовний огляд житлових будинків або квартири учасників антитерористичних операцій; прозорість і гласність у розподілі землі органи місцевого самоврядування; з'ясувати питання обліку житла і виплата грошової компенсації за належне житло учасникам АТО та членів їхніх сімей, які внутрішньо переміщені за планом проєкту постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до постанови Рада Міністрів СРСР та Укрпрофради та постанови Від Кабінету Міністрів України.

Для забезпечення належного рівня доходу та оптимізації витрат необхідно: запровадити створення бізнес-програм для учасників АТО та інвалідів, членів їх сімей, встановлення мінімального рівня економічної безпеки ця категорія людей; вжити заходів щодо залучення звільнених

учасників АТО військова служба на додаткову військову службу за контрактом; розвивати механізм зарахування стажу для обчислення строкової пенсії; перебування в зоні АТО для працівників добровольчих батальйонів; в процесі питання про запровадження певного виду іменних державних стипендій учасникам антитерористичної операції, інвалідам війни.

Також відновити програми забезпечення автомобільним транспортом осіб з інвалідністю-учасниками АТО з обмеженнями опорно-рухового апарату; розробити механізм преференційного імпорту на митну територію України з автомобілів членів сімей загиблих учасники АТО; вивчення питання про внесення змін до Закону України с частина звільнення осіб з інвалідністю внаслідок війни від сплати податків і зборів і права всіх видів і земельний податок. Розв'язати задачу збільшення розміру надбавки до пенсії та втрата осіб, які доглядають за родичами постраждалих учасників антитерористичної операції та звільнення родичів учасників АТО від сплати податку на житлової площі для понаднормової роботи (зміни до пункту 2.2 статті 266 Податкового кодексу), а також питання захисту учасників АТО (учасників дорожньо-транспортної пригоди, зокрема його винуватця); врахувати переваги.

Зарахування до стажу служби або стажу державної служби для призначення пенсії за період служби в зоні АТО/ООС. Необхідно забезпечити створення міжінституційного робоча група для узгодження нової реформи забезпечення пенсій воїнам, які захищають суверенітет, територіальної цілісності України та брав безпосередню участь у антитерористичній операції с з урахуванням наукових досліджень та вивчення передового зарубіжного досвіду в зазначена площа; вирішувати проблеми працевлаштування та зайнятості людей с інвалідності внаслідок війни, шляхом розробки відповідної концепції держави програми зі створенням міжінституційної робочої групи; розв'язати механізм пільгові кредити фінансових установ учасникам та учасникам антитерористичних операцій їхні родини шляхом розробки відповідного проекту NPA. Крім того, процес питання збільшення розміру

надбавки до пенсії батькам померлих учасників АТО, які отримують пенсію у разі втрати годувальника відповідно до Закону.

З України «Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деякі інші люди», питання підвищення рівня пенсійного забезпечення членів сім'ї загиблих учасників антитерористичної операції; досліджувати можливість надання 75% знижки на оплату житлово-комунальних послуг родичам загиблих учасників антитерористичної операції. Наразі вони мають 50% знижку на модифікацію мистецтва України «Про становище ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту», передбачені для УБД; переглянути суми компенсації за тверде паливо та зріджений газ для інвалідів війни в результаті участі в антитерористичній операції, що має опалення відповідно до його реальної ринкової вартості; досліджувати питання про можливість вносити зміни в мобільні додатки державних банківських систем, транспортними компаніями з метою створення опцій для пільгових категорій громадян, у тому числі учасників антитерористичної операції та членів їхніх сімей з використанням даних Центрального банку даних про інвалідність та Банку даних ЄД реєстр ветеранів війни; вивчити можливість фінансового забезпечення статус соціально незахищених членів сімей українських в'язнів та заручники з числа учасників антитерористичної операції.

У напрямку адміністративно-правового регулювання та удосконалення законодавства варто:

- створити міжвідомчу робочу групу для підготовки комплексних змін до національного законодавства у сфері соціального захисту людей, які відстоювали суверенітет та територіальну цілісність України та брали безпосередню участь в АТО, забезпечуючи її виконання;
- забезпечити розробку питання створення пам'ятника українським героям. Ініціювати питання оптимізації розміру одноразових внесків на соціальне страхування компаній, у яких працюють учасники бойових дій;

– підготувати та подати до уряду закони про право на фінансову допомогу при купівлі автомобіля, переважно для людей з інвалідністю внаслідок Першої та Другої світових воєн, груп, що виникли внаслідок травм, контузій та травм під час прямої участі в АТО.

Для забезпечення особистої безпеки та подолання корупції необхідно:

– гарантувати централізований та безпечний облік учасників бойових дій шляхом створення електронної картки для учасника бойових дій, яка даватиме їм право на певний вид послуг відповідно до їх прав та потреб;

– проводити систематичне навчання та підвищення кваліфікації для працівників органів державної влади та установ у галузі психологічних основ спілкування з учасниками бойових дій та їх сім'ями;

– забезпечити відкритий та прозорий публічний конкурс перед фінансуванням соціальних проєктів громадських організацій учасників бойових дій на основі «соціального порядку», щоб уникнути зловживань та конфліктів між представниками громадських організацій.

На закінчення слід зазначити, що також необхідно підготувати законопроект про сприяння продуктивній зайнятості, у тому числі для учасників бойових дій. Важливе значення має систематичне військово-патріотичне виховання молоді. Важливою та своєчасною темою сьогодні є: забезпечення захисту прав учасників бойових дій, які перебували у полоні, незаконно утримувані окупаційною адміністрацією Російської Федерації або її озброєними групами, встановивши відповідний статус та прийнявши проєкт НПА; активізувати пошук зниклих учасників бойових дій, у тому числі шляхом ексгумації та аналізу ДНК трупів за участю Державної міжвідомчої комісії з питань вшанування пам'яті учасників бойових дій, жертв війни та політичних репресій; здійснення систематичного контролю за виконанням програм соціального захисту учасників бойових дій і їх сімей та систематичного оновлення веб-сайтів регіональних та місцевих організацій праці, соціального захисту населення на основі програм соціального захисту учасників бойових дій та їх сімей.

Проаналізовано локальні особливості, нормативно-правове, організаційно-інституційне забезпечення державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій у розвинених країнах. Про високий рівень соціального захисту учасників бойових дій у цих країнах свідчить обсяг державних коштів на соціальні програми, зосередженість на їх фізичній та психічній реабілітації, включаючи членів їх сімей, а також розвиток систем соціального забезпечення. Визначено передові практики та підходи для отримання міжнародної та/або державної підтримки (грантів) для соціальних, спортивних та комерційних ініціатив учасників бойових дій (включаючи програми професійної адаптації), впровадження стандартів якості соціальних та інших послуг, облік та належний захист персональних даних.

Розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей за векторами та напрямками, визначеними у стратегії дослідження концептуального картографування. Перший вектор визначає заходи, які гарантують фізичне, психічне та духовне здоров'я учасників бойових дій та їх сімей у певних районах, тоді як другий вектор гарантує сприятливе зовнішнє соціальне середовище. Розроблені пропозиції стосуються, зокрема, вдосконалення нормативно-правового, організаційного та інституційного механізмів. Наголошується на необхідності вдосконалення кадрового механізму для розробки відповідної кадрової політики у зазначеній сфері. Серед інших було внесено пропозиції щодо вдосконалення фінансово-економічного механізму тощо.

ВИСНОВКИ

1. Визначено стан наукової розробленості проблеми соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей. Установлено, що незважаючи на підвищення практичного і наукового інтересу до проблеми соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей, про фрагментарність сучасних досліджень свідчить розгляд лише окремих аспектів досліджуваної теми. Виявлено відсутність комплексних розробок, що стосуються вдосконалення механізмів державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій, їхніх сімей, обґрунтовують потребу в модернізації публічної політики в зазначеній вище сфері. Розкрито сутність соціального захисту та його особливості стосовно учасників бойових дій у вітчизняній системі соціального захисту населення. Запропоновано доповнити принципи державного регулювання в указаній сфері принципами відповідності орієнтирів, цільової спрямованості, спільної відповідальності.

2. Сформульовано визначення категорій «механізм державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей», «пільги учасників бойових дій та членів їхніх сімей». З'ясовано особливості нормативно-правового механізму публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей. У межах аналізу механізмів розроблено класифікації нормативно-правових актів та суб'єктів державного регулювання в указаній вище сфері. Охарактеризовано особливості реалізації ресурсного механізму, що інтегрує кадровий, фінансово-економічний, науковоприкладний, матеріальний, інформаційно-комунікаційний механізми. Про незадовільне ресурсне забезпечення у сфері соціального захисту свідчить стан соціальної інфраструктури, брак психологів із досвідом роботи із ПТСР, обмеженість фінансових ресурсів у зв'язку із недостатнім рівнем соціально-економічного розвитку країни.

3. Виявлено основні проблеми публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей, а саме: проблеми із забезпечення житлом та земельними ділянками; психологічні проблеми; проблеми, пов'язані із санаторно-курортним лікуванням; оздоровленням та відпочинком із сім'єю; рівнем доходу; прогалинами в чинному законодавстві у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей і недотриманням його норм; особистою безпекою, негативним ставленням до учасників бойових дій. Побудовано концептуальну мапу, що відображає результати дослідження, проведеного в експертному середовищі учасників бойових дій.

4. Узагальнено кращі зарубіжні практики Австралії, Грузії, Ізраїлю, Польщі, Канади, Південної Кореї, Сполучених Штатів Америки, Хорватії у сфері державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та запропоновано шляхи їх імплементації в систему державного регулювання України. Аналізом за визначеними критеріями (локальні особливості, нормативно-правове та організаційно-інституційне забезпечення) охоплено напрацювання щодо можливостей залучення міжнародної та державної підтримки (грантів) на соціальні, підприємницькі, спортивні ініціативи учасників бойових дій, зміни підходів до фізичної та психологічної реабілітації, в тому числі членів їхніх сімей, упровадження стандартів якості соціальних та інших видів послуг, обліку і належного захисту персональних даних, створення умов для спрощення взаємодії учасника бойових дій з представниками органів влади та контролю за дотриманням зобов'язань органів влади у сфері соціального захисту учасників бойових дій.

5. Розроблено практичні рекомендації щодо вдосконалення механізмів публічної політики у сфері соціального захисту учасників бойових дій та членів їх сімей за векторами та напрямками, визначеними із застосуванням дослідницької стратегії узгодження концептів. У межах першого вектора визначено заходи, спрямовані на забезпечення фізичного, психічного, духовного здоров'я учасників бойових дій та членів їхніх сімей за

окремими напрямками (психологічної підтримки і супроводу, соціальної і професійної адаптації, санаторно-курортного лікування, оздоровлення та відпочинку, медичного забезпечення та лікування, фізичної та фізкультурно-спортивної реабілітації), у межах другого – заходи щодо забезпечення сприятливого зовнішнього соціального середовища (наявність у власності житла, земельної ділянки, державних гарантій, належний рівень доходу, високий рівень особистої безпеки). Розроблені рекомендації стосуються вдосконалення нормативно-правового, організаційно-інституційного та ресурсного механізмів державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берездецька Л. В. Особливості користування державними програмами демобілізованими учасниками АТО в українському суспільстві. *Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право*. Випуск 1/2 (29-30) 2016. URL: <http://visnyk-psp.kpi.ua/article/view/118976/113779>
2. Бобровська О. Ю. Механізми формування та реалізації державної економічної політики регіонального розвитку. URL: <http://www.kbuara.kharkov.ua/e-book/conf/2015-3/doc/2/01.pdf>
3. Боднар А. Я., Макаренко Н. Г. Учасник бойових дій на сході України в контексті реалізації соціальної політики держави. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/13540/Bodnar_Uchasnykb_oiovykh_dii_na_Skhodi_Ukrainy.pdf?sequence=1&isAllowed=y
4. Бриндіков Ю. Л. Теорія та практика реабілітації військовослужбовців – учасників бойових дій в системі соціальних служб: дис. д-ра. пед. н.: 13.00.05. Хмельницький, 2018. 559 с.
5. Букатова Д. М. Адміністративно-правове регулювання ринків фінансових послуг в Україні: дис. к. ю. н.: 12.00.07. К., 2012. 206 с.
6. Вапнярчук Н. М. Пільга як одна з форм системи соціального забезпечення. *Право і суспільство*. № 3 (ч.3). 2015. С. 97-101.
7. Військовий синдром «АТО»: актуальність та шляхи вирішення на державному рівні О.О. Буряк, М.І. Гіневський, Г.Л. Катеруша. Збірник наукових праць Харківського університету Повітряних Сил. 2015. № 2 (43). С. 176.
8. Гошовська В. А. Людина як суб'єкт і об'єкт соціальних відносин : навч. метод. матеріали В. А. Гошовська, Л. І. Ільчук; уклад. Ю. В. Стрілецька. К.: НАДУ, 2013. 80 с.
9. Гриб А. Є. Соціальна дезадаптація учасників бойових дій та особливості її профілактики та психокорекції. *Актуальні питання медичної психології*: Науковий журнал. URL: <http://medpsychology.pp.ua/>

10. Дембіцький С. Застосування стратегії узгодження концептів у теоретичній валідизації (на прикладі дослідження поведінкових практик студентів). *Соціологія: теорія, методи, маркетинг*. 2009. № 4. С. 99-114.
11. Деякі питання протезування та ортезування виробами підвищеної функціональності за технологіями виготовлення, які відсутні в Україні, окремих категорій громадян, які брали участь в антитерористичній операції та/або забезпеченні її проведення і втратили функціональні можливості кінцівки або кінцівок: постанова Кабінету Міністрів України від 01 жовтня 2014 року № 518. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/518-2014-%D0%BF>
12. Дідківська Л. І., Головка Л. С. Державне регулювання економіки: Навч. посіб. К.: Знання-Прес, 2008. 213 с.
13. Донбас і Крим: ціна повернення: монографія за заг. ред. В. П. Горбуліна, О. С. Власюка, Е. М. Лібанової, О. М. Ляшенко. К. : НІСД, 2015. 474 с.
14. Економічна енциклопедія: [у 3 т.]. За ред. С.В. Мочерного. К.: академія, 2002. Т. 3. 952 с.
15. Енциклопедія державного управління: у 8 томах. Нац. акад. держ. упр. При Президентові України; наук.-ред. колегія: Ю. В. Ковбасюк (голова) та ін. К.: НАДУ, 2011.: Т.4: Галузеве управління наук.ред. колегія: М. М. Іжа (співголова), В. Г. Бодров (співголова) та ін. 2011. 648 с.
16. Європейська соціальна хартія: міжнародний документ від 03 травня 1996р. № ETSN 163 (дата оновлення: 07 вересня 2016 р.). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_062
17. Єна А. І., Маслюк В. В., Сергієнко А. В. Актуальність і організаційні засади медико-психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції. *Науковий журнал МОЗ України*. 2014. № 1. С. 5-16.
18. Жидченко К. П. Одноразова грошова допомога як елемент соціального захисту військовослужбовців Збройних Сил України. *Науковий*

вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2016. Вип. 38 (1). С. 148-151.

19. Загальна декларація прав людини: міжнародний документ (прийнято Генеральною Асамблеєю ООН від 10 грудня 1948 р.) URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/995_015

20. Зарецька Н. В., Гридковець Л. М. Організаційні засади надання психологічної реабілітації учасникам АТО та членам їх сімей. *Вісник Київського ін-ту бізнесу та технологій.* 2016. Вип. 3 (31). С. 26-33.

21. Заскалкіна О. М. Формування комплексного державного регулювання інституціонального середовища в аграрному секторі економіки України. *Держава та регіони. Серія: Державне управління.* № 1 (57). С. 50-55

22. Звіт Державної служби зайнятості щодо надання послуг безробітним (станом на 01 січня 2018 р.). URL: <https://www.dcz.gov.ua/analitics/68>

23. Інформаційна довідка щодо функціонування у різних державах міністерств у справах ветеранів. *Українська спілка ветеранів Афганістану.* URL: <http://www.usva.org.ua>

24. Іншин М. І., Сіроха Д. І. Соціальний захист в Україні: сутність, проблеми та перспективи. *Актуальні проблеми соціального права.* К, 2016. С. 14.

25. Кисіль Л. Є. Правове регулювання діяльності органів публічної адміністрації щодо реалізації і захисту прав учасників АТО. *Правова держава.* 2017. Вип. 28. С. 314-324.

26. Коліушко І. та ін. Модернізація України: визначення пріоритетів реформ: Проект до обговорення. URL: <http://parlament.org.ua/upload/docs/Modernization.pdf>

27. Конституція України від 01 січня 2020 р. № 27-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

28. Коропатнік І. М., Пасіка С. П., Ненько С. С. Особливості соціального захисту військовослужбовців у системі соціального забезпечення

населення. *Актуальні проблеми вдосконалення чинного законодавства України*. 2010. Вип. 24. С. 145-150.

29. Лист Мінсоцполітики від 05 червня 2019 р. № 489/0/243-19.

30. Луценко І. О. Відновлення активності мовленнєвого спілкування дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб. *Психолінгвістика: наук.-теорет. зб. Переяслав-Хмельницький*, 2018. Вип. 23 (1). С. 202-218.

31. Маліков В. В., Дегтяр О. А. Світовий досвід становлення і розвитку громадянського суспільства і соціальної держави. *Вісник Національного університету цивільного захисту України*. Серія: Державне управління. 2014. Вип. 1. С. 25-34.

32. Малюга А. В. Шляхи прогнозування подальшого службового використання військовослужбовців, які отримали поранення під час проведення антитерористичної операції. *Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України*. 2015. № 1. С. 175-177.

33. Марчін Кожіел. Вступне слово директора Офісу зв'язку НАТО в Україні з Міжнародної конференції «Комплексна допомога учасникам бойових дій в Україні у поверненні до мирного життя» (Київ, черв. 2015 р.). URL: <http://dsvv.gov.ua/mizhnarodna-konferentsiya-kompleksna-dopomoha-uchasnykam-bojovyh-dij-v-ukrajini-u-povernenni-do-myrnoho-zhyttya.html>

34. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції на період до 2022 року: розпорядження, Концепція від 12 липня 2017 р. № 475-р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475-2017-%D1%80>

35. Моніторинг сприйняття пріоритетних реформ: комунікація на місцях – запорука помітних змін. 2016. URL: <http://reforms.in.ua/ua/news/monitoryng-spryynyattya-priorytetnyh-reformkomunikaciya-na-miscyah-zaporuka-pomitnyh-zmin>

36. Огінська А. Ю. Соціальний захист населення та фінансовий механізм його реалізації: теоретико-концептуальний зріз. *Економіка та держава* (журнал). 2018. № 4. С. 131-136. URL: <http://www.economy.in.ua/?op=1&z=4046&i=26>
37. Пашкевич М. С. Новітні механізми регулювання регіонального розвитку в Україні. *Економіка і регіон (розвиток продуктивних сил та регіональна економіка)*. № 3 (34). 2012, ПолтНТУ. С. 10-15.
38. Поважний О. С., Орлова Н. С, Харламова А. О. Корпоративне управління: [підручник]. К.: Кондор, 2013. 244 с.
39. Поворознюк С. І. Використання дитячого фольклору у вихованні та розвитку дітей дошкільного віку з родин учасників АТО і внутрішньо переміщених осіб. Освітній дискурс: Гуманітарні науки: збірник наук. праць. Київ, 2018. Вип. 5. С. 46-53.
40. Приходько В. П. Механізм державного регулювання та управління економічною безпекою. *Інвестиції: практика і досвід*. № 15. 2013. С.6-8.
41. Про вищу освіту: Закон від 02 жовтня 2021 р. № 1709-IX. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>
42. Про відпустки: Закон від 14 серпня 2021 р. № 1667-IX. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/504/96-%D0%B2%D1%80>
43. Про громадські об'єднання: Закон від 22 березня 2012 р. № 4572-VI; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4572-17>
44. Про демократичний цивільний контроль над Воєнною організацією і правоохоронними органами держави: Закон від 08 липня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/975-15>
45. Про державні гарантії соціального захисту військовослужбовців, які звільняються із служби у зв'язку з реформуванням Збройних Сил України та членів їхніх сімей: Закон України від 23 квітня 2021 р. № 1357-IX. URL.: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1763-15>

46. Про державні соціальні стандарти та державні соціальні гарантії: Закон від 10 червня 2018 р. № 2189-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2017-141>.

47. Про державну допомогу сім'ям з дітьми: Закон від 14 квітня 2021 р. № 1359-IX. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2811-12>

48. Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям: Закон від 01 липня 2020 р. № 646-IX. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1768-14>

49. Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та особам з інвалідністю: Закон від 27 червня 2020 р. № 646-IX. URL: zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1727-15

50. Про додаткові заходи щодо соціального захисту учасників антитерористичної операції: Указ Президента України від 07 жовтня 2015 р. № 570/2015. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/150/2015>

51. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон від 26 березня 2021 р. № 1319-IX. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1207-18>

52. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: Закон від 14 серпня 2021 р. № 1667-IX. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1105-14>

53. Про зайнятість населення: Закон від 14 серпня 2021 р. № 1667-IX URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

54. Про заохочення військовослужбовців – учасників антитерористичної операції: Указ Президента України від 19 травня 2014 р. № 480/2014. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/480/2014>

55. Про затвердження плану заходів щодо медичної, психологічної, професійної реабілітації та соціальної адаптації учасників антитерористичної операції: Розпорядження КМУ від 03 квітня 2019 р. № 212-2019-р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/359-2015-%D1%80>

56. Про затвердження Положення про міжвідомчу комісію з питань розгляду матеріалів про визнання учасниками бойових дій: наказ Міністерства соціальної політики України від 11 лютого 2020 р. № z0097-20. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1494-14>

57. Про затвердження Порядку надання статусу інваліда війни особам, які отримали інвалідність внаслідок поранення, контузії або каліцтва, одержаних під час безпосередньої участі в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення: постанова Кабінету Міністрів України, Порядок від 09 квітня 2019 р. № 299-2019-п. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/685-2015-%D0%BF>

58. Про затвердження Порядку проведення психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції: Кабінет Міністрів України; Постанова, Порядок, Форма типового документа від 27 грудня 2017 р. № 1057. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/1057-2017-%D0%BF>

59. Про затвердження Порядку та умов виплати одноразової грошової допомоги в разі загибелі (смерті) чи втрати працездатності поліцейського: наказ Міністерства внутрішніх справ від 11 січня 2016 р. № 4. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0163-16>

60. Про заходи з увічнення пам'яті захисників України на період до 2020 року: Розпорядження, План, Заходи від 23 вересня 2015 р. № 998-р. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/998-2015-%D1%80>

61. Про звернення громадян: Закон від 01 січня 2020 р. № 198-IX. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/393/96-%D0%B2%D1%8>

62. Про інформацію: Закон від 16 липня 2020 р. № 2557-XII; URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2657-12/para0124#o124>

63. Про комісії для розгляду питань, пов'язаних із встановленням статусу учасника війни, відповідно до Закону України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»: Кабінет Міністрів України; Постанова від 03 серпня 2021 р. № z0945-21. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/458-96-%D0%BF>

64. Про надання статусу учасника війни деяким особам: Постанова Кабінет Міністрів України; від 09 квітня 2019 р. № 299-2019-п. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/739-2015-%D0%BF>

65. Про національну безпеку України: Закон України від 01 серпня 2021 р. № 1702-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>

66. Про невідкладні заходи щодо забезпечення додаткових соціальних гарантій окремим категоріям громадян: Указ Президента України від 29 жовтня 2014 року № 835/2014. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/835/2014>

67. Про оздоровлення та відпочинок дітей: Закон від 01 серпня 2020 р. № 329-IX. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/375-17/paran203#n203>

68. Про оплату праці: Закон від 15 липня 2021 р. № v002p710-21. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/108/95-%D0%B2%D1%80>

69. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 05 серпня 2021 р. № 1664-IX. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

70. Про охорону праці: Закон України від 14 серпня 2021 р. № 1667-IX. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2694-12>

71. Про пенсійне забезпечення осіб, звільнених з військової служби, та деяких інших осіб: Закон від 23 квітня 2021 р. № 1357-IX URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2262-12>

72. Про підтримку розвитку системи спортивної реабілітації учасників бойових дій, які брали участь в антитерористичній операції, у заходах із забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях: Указ Президента України від 12 травня 2018 р. № 123/2018; (План організації виконання однойменного Указу Президента схвалено на засіданні Кабінету Міністрів України 23 травня 2018 р., протокол № 19). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/123/2018>

73. Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні: Закон України від 31 грудня 2020, № 1053-IX. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/2961-15>

74. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 13 квітня 2014 року «Про невідкладні заходи щодо подолання терористичної загрози і збереження територіальної цілісності України»: Указ Президента України від 14 квітня 2014 р. № 405/2014. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/405/2014>

75. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 18 лютого 2015 року «Про заходи щодо створення належної матеріально-технічної бази для лікування, реабілітації та оздоровлення військовослужбовців та інших осіб, які брали безпосередню участь в антитерористичній операції, забезпеченні її проведення, а також учасників бойових дій та інвалідів війни»: Указ Президента України від 12 березня 2015 р. № 140/2015. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/140/2015>

76. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 2 вересня 2015 року «Про нову редакцію Воєнної доктрини України»: Указ Президента України, Доктрина від 24 вересня 2015 р. № 555/2015. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/555/2015/paran2#n2>

77. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 20 травня 2016 року «Про Стратегічний оборонний бюлетень України»: Указ Президента України від 06 червня 2016 р. № 240/2016. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/240/2016>

78. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 29 грудня 2016 року «Про Державну програму розвитку Збройних Сил України на період до 2020 року»: Указ Президента України від 22 березня 2017 р. № 73/2017. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/73/2017>

79. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 30 квітня 2018 року «Про широкомасштабну антитерористичну операцію в Донецькій та Луганській областях»: Указ Президента України № 116/2018 від

30 квітня 2018 року. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/1162018-24086>.

80. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України»: Указ Президента України; Концепція, Розподіл від 14 березня 2016 р. № 92/2016. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/92/2016/paran2#n2>

81. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року «Про невідкладні заходи із забезпечення державної безпеки»: Указ Президента України від 14 листопада 2014 року № 880. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/880/2014>

82. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 листопада 2014 року «Про невідкладні заходи щодо стабілізації соціально-економічної ситуації в Донецькій та Луганській областях»: Указ Президента України від 14 листопада 2014 р. № 875/2014. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/875/2014>

83. Про соціальний діалог в Україні: Закон від 23 грудня 2010 р. № 2862-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2862-17>

84. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 01 серпня 2021 р. № 1702-IX. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2011-12>

85. Про соціальні послуги: Закон від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/966-15>

86. Про соціальну роботу з сім'ями, дітьми та молоддю: Закон від 01 січня 2020 р. № 2671-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2558-14/para023#o23>

87. Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту: Закон України від 01 серпня 2021 р. № 1702-IX. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3551-12>

88. Про Стратегію національної безпеки України. Указ Президента України від 26 травня 2015 року № 287/2015. Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>

89. Про Стратегію сталого розвитку «Україна-2020»: Указ Президента України від 12 січня 2015 р. № 5/2015. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/5/2015/para10#n10

90. Про судовий збір: Закон України від 04 жовтня 2021 р. № 2147а-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3674-17>

91. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з фізичної, медичної, психологічної реабілітації і соціальної та професійної реадaptaції учасників антитерористичної операції на період до 2022 року: розпорядження, Концепція від 12 липня 2017 р. № 475-р; URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/475-2017-%D1%80>

92. Рошканюк В. М. Визначення поняття «соціальний захист» в теорії права соціального забезпечення. *Форум права*. 2012. № 3. С. 626-630.

93. Санченко С. П. Політичний аспект соціального захисту громадян в умовах функціонування ринкової економіки. Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. Серія 22: *Політичні науки та методика викладання соціально-політичних дисциплін*. 2013. № 12. С. 91-94.

94. Сирота І. М. Система соціального захисту ветеранів Великої Вітчизняної війни за законодавством України. *Актуальні проблеми держави і права*. 2011. Вип. 57. С. 121-127.

95. Сіньова Л. М. Правове регулювання соціального захисту учасників АТО. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2016. Вип. 6. С. 113-116.

96. Скурatівський В., Линдюк О. Соціальна безпека українського суспільства та шляхи її забезпечення. *Соціальна і гуманітарна політика. Вісник НАДУ*. 2011. № 3. С. 194-204.

97. Сторожук Н. А., Мась Н. М., Покотило В. В. Сучасний стан системи психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції.

Вісник Київського національного університету ім. Т. Шевченка. 2016. Вип. 1. С. 34-38.

98. Сухарєв С., Васильєв Д. Гарантії соціального захисту і соціального забезпечення військовослужбовців та інших осіб, які беруть участь у захисті державного суверенітету України. Київ. 2015. 56 с.

99. Туленков М. В. Соціальний захист у соціологічному вимірі: монографія. К.: ІПК ДСЗУ, 2010. 178 с.

100. Український незалежний центр політичних досліджень за підтримки посольства Швейцарії в Україні у I півріччі 2018 року провів серію круглих столів на тему: «Війна, мир та реінтеграція: внутрішньополітичні ризики найближчого року». URL: ucipr.org.

101. Цензор.нет (веб-сайт). Майже 80 тисяч ветеранів АТО/ООС не стали на облік. URL: https://censor.net.ua/ua/news/3129544/mayije_80_tysyach_veteraniv_atoos_ne_staly_na_oblik_u_mistsevyh_sots_i_medslujbah_ministerstvo_u_spravah

102. Чижов Д. А. Правовий механізм забезпечення соціального захисту людини в умовах військових конфліктів: канд. юрид. наук: 12.00.05, Київ, 2017. 239 с.

103. Шпильовий Я. В. Особливості соціальної підтримки у жінок з невротичними тривожно-депресивними розладами різного психогенезу (вимушених переселенців та дружин військовослужбовців – учасників антитерористичної операції). Український вісник психоневрології. 2016. Т. 24, вип. 4. С. 102-104.

104. Юридична сотня. Паспорт бюджетної програми «Заходи із психологічної реабілітації, соціальної та професійної адаптації учасників антитерористичної операції та забезпечення постраждалих учасників АТО санаторно-курортним лікуванням» URL: <https://docs.google.com/document/d/18x27RqAcaSTmtlQZNrA>

105. Ярхо А. М. Правові аспекти надання пільг громадянам за законодавством України. *Соціальний захист*. 2001. № 12. С. 50-52.

106. Bogush L., 2018, Improvement of social inclusion of ATO participants and their families in Ukraine: approaches, problems, Journal of Geography, Politics and Society, 8 (1), 9-23.
107. Department of Veteran`s Affairs. Legislation URL: <https://www.dva.gov.au/about-dva/legislation> Veteran Card. <https://www.dva.gov.au/providers/dva-health-cards>
108. Familienbetreuung. URL: <https://www.homeinstead.de>
109. Korolchuk O., 2016, Social protection of ATO participants and members of their families in modern conditions of development risks of Ukraine, Journal of Geography, Politics and Society, 6(3), 18-24.
110. Kotenko T., Horemykina Yu., 2018, Social protection of ATO participants and their families in Ukraine: an analytical review and promising measures, Journal of Geography, Politics and Society, 8(1), 24-40.
111. Lifeline Australia: crisis support. Suicide Prevention. URL: <https://www.lifeline.org.au>
112. Medvid M., Zvieriev M. Initiatives on social protection of anti-terrorist operation participants and the experience Exchange on conducting military operations, Journal on economic issues «Perspectives», 2018, 42-50. URL: <http://perspectives-ism.eu/full/p181-s042.pdf>
113. Ministarstvo hrvatskih branitelja URL: <https://branitelji.gov.hr/o-ministarstvu/9>
114. Ministry of Patriots and Veterans Affairs, South Korea. <http://english.mpva.go.kr/basic/content/content.asp?sgrp=D01&siteCmsCd=CM0015&topCmsCd=CM0026&cmsCd=CM0051&pnum=2&cnum=4>
115. Obrony Narodowej Ministerstwo (англ. Ministry of National Defence Republic of Poland). URL: <http://en.mon.gov.pl/missions>
116. Perrin G. A hundred years of social insurance (Part 3). Labor and Societe. 1988. No 9 P. 399-410.

117. RAND. Research and Development URL:
<https://www.rand.org/multimedia/podcasts/veterans-in-america/why-so-many-military-women-think-about-suicide.html>
118. The Social Security Act (August 14, 1935) [H. R. 7260], the definition full retirement age, preferential the definitions. URL: <https://www.ssa.gov>
119. Veterans UK. URL:
<https://www.gov.uk/government/organisations/veterans-uk>
120. Volodarska N., Chornopyska O. Changing Life Perspectives and Strategies of Ato Participants' Families in Crisis Situations. (2017) Science and education, 3, 51-57.
121. Zhogno I. Technology mediation as an effective procedure of public administration in social protection of antiterrorist operations participants, *Journal of Geography, Politics and Society*, 2018, 8(1), 56-63.

ДОДАТКИ

Пільги учасників бойових дій та членів їхніх сімей

1. *Пільги в сфері житлово-комунального господарства.*

- 75-відсоткова знижка від сплати за користування житлом (квартирна плата) в межах норм, передбачених чинним законодавством (21 кв. метр загальної площі житла на кожну особу, яка постійно проживає у житловому приміщенні (будинку) і має право на знижку від сплати, та додатково 10,5 кв. метри на сім'ю);
- 75-відсоткова знижка від сплати за користування комунальними послугами (газом, електроенергією та іншими послугами) та скрапленим балонним газом для побутових потреб в межах середніх норм споживання;
- 75-відсоткова знижка вартості палива, в тому числі рідкого, в межах норм, встановлених для продажу населенню, для осіб, які проживають у будинках, що не мають центрального опалення.

2. *Пільги у сфері охорони здоров'я.*

- безкоштовне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;
- першочергове безкоштовне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);
- безкоштовне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування. Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування визначаються Кабінетом Міністрів України;
- користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталями, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи;
- щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;

- першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізації.

3. Пільги у сфері житлового забезпечення.

- першочергове забезпечення жилою площею осіб, які потребують поліпшення житлових умов та першочергове відведення земельних ділянок для індивідуального житлово- го будівництва, садівництва і ородництва, першочерговий ремонт жилих будинків і квартир цих осіб та забезпечення їх паливом;

- одержання позики на будівництво, реконструкцію або капітальний ремонт житлових будинків і подвірних будівель, приєднання їх до інженерних мереж, комунікацій, а також позики на будівництво або придбання дачних будинків і благоустрій садових ділянок з погашенням її протягом 10 років починаючи з п'ятого року після закінчення будівництва. Зазначені позики надаються у порядку, який визначається Кабінетом Міністрів України;

- першочергове право на вступ до житлово-будівельних (житлових) кооперативів, кооперативів з будівництва та експлуатації колективних гаражів, стоянок для транспортних засобів та їх технічного обслуговування, до садівницьких товариств, на придбання матеріалів для індивідуального будівництва і садових будинків.

4. Фінансова допомога.

- учасникам бойових дій пенсії або щомісячне довічне грошове утримання чи державна соціальна допомога, що виплачується замість пенсії, підвищуються у розмірі 25 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність;

- щорічно до 5 травня учасникам бойових дій виплачується разова грошова допомога у розмірі, який визначається Кабінетом Міністрів України в межах бюджетних призначень, встановлених законом про Державний бюджет України;

- додатково учасникам бойових дій виплачується щомісячна цільова грошова допомога на прожиття у розмірі 40 грн. незалежно від розміру інших виплат, пенсій, надбавок тощо;

– інвалідам війни та учасникам бойових дій, у яких щомісячний розмір пенсійних виплат (з урахуванням надбавок, підвищень, додаткових пенсій, цільової грошової допомоги, сум індексації та інших доплат до пенсій, встановлених законодавством, крім пенсій за особливі заслуги перед Україною) не досягає в інвалідів війни I групи – 285 відсотків прожиткового мінімуму для осіб, які втратили працездатність, II групи – 255, III групи – 225, учасників бойових дій – 165 відсотків, виплачується щомісячна державна адресна допомога до пенсії у сумі, що не вистачає до зазначених розмірів.

5. *Пільги у сфері зайнятості.*

– виплата допомоги по тимчасовій непрацездатності в розмірі 100 відсотків середньої заробітної плати незалежно від стажу роботи;

– використання чергової щорічної відпустки у зручний для них час, а також одержання додаткової відпустки без збереження заробітної плати строком до двох тижнів на рік; особам, звільненим з військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, надається щорічна відпустка повної тривалості до настання шестимісячного терміну безперервної роботи у перший рік роботи на даному підприємстві за бажанням працівника;

– переважне право на залишення на роботі при скороченні чисельності чи штату працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці та на працевлаштування у разі ліквідації підприємства, установи, організації; особам, звільненим з військової служби за призовом під час мобілізації, на особливий період, надається переважне право на залишення на роботі при вивільненні працівників у зв'язку зі змінами в організації виробництва і праці, а також додаткові гарантії у сприянні працевлаштуванню та наданні першого робочого місця;

– військовослужбовці, особи начальницького та рядового складу органів внутрішніх справ, які брали участь у бойових діях, мають право на призначення дострокової пенсії за віком після досягнення чоловіками 55 років, жінками – 50 років та за наявності страхового стажу не менше 25 років для чоловіків і не менше 20 років для жінок.

6. *Пільги у сфері транспорту.*

– безкоштовний проїзд усіма видами міського пасажирського транспорту, автомобільним транспортом загального користування в сільській місцевості, а також залізничним і водним транспортом приміського сполучення та автобусами приміських і міжміських маршрутів, у тому числі внутрішньорайонних, внутрішньо- та міжобласних незалежно від відстані та місця проживання;

– безкоштовний проїзд один раз на два роки (туди і назад) залізничним, водним, повітряним або міжміським автомобільним транспортом, незалежно від наявності залізничного сполучення, або проїзд один раз на рік (туди і назад) вказаними видами транспорту з 50-відсотковою знижкою.

7. *Пільги у освітній сфері.*

– учасникам бойових дій на території інших держав надається право на позаконкурсний вступ до вищих навчальних закладів та переважне право на вступ до професійно-технічних навчальних закладів і на курси для одержання відповідних професій;

– самозайняті особи (фізичні особи-підприємці, особи, які провадять незалежну професійну діяльність), які мали або не мали найманих працівників, на весь період їх військової служби звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з податку на доходи фізичних осіб, а також звільняються від обов'язку нарахування, сплати та подання податкової звітності з єдиного податку;

– поновлення студентів у відповідному навчальному закладі після демобілізації та продовження їх безкоштовного навчання на той термін, що залишився до кінця чергового періоду навчання і був завчасно оплачений ними до призову.

8. *Інші соціальні пільги.*

– звільнення від сплати податків, зборів, мита та інших платежів до бюджету відповідно до податкового та митного законодавства;

– позачергове користування всіма послугами зв'язку та поза- чергове встановлення на пільгових умовах квартирних телефонів (оплата у розмірі 20 відсотків від тарифів вартості основних та 50 відсотків – додаткових робіт).

Абонементна плата за користування телефоном встановлюється у розмірі 50 відсотків від затверджених тарифів;

– першочергове обслуговування підприємствами, установами та організаціями служби побуту, громадського харчування, житлово- комунального господарства, міжміського транспорту;

– позачергове влаштування до закладів соціального захисту населення, а також обслуговування службами соціального захисту населення вдома. У разі неможливості здійснення такого обслуговування закладами соціального захисту населення, відшкодовуються витрати, пов'язані з доглядом за цим ветераном війни, в порядку і розмірах, встановлених чинним законодавством.

Додаток Б

Закони України, якими керуються ЗСУ та інші силові структури за
напрямами діяльності (містять норми щодо соціального захисту захисників
України)

№	Закон України (офіційна назва)
1	Про боротьбу з тероризмом
2	Про основи національної безпеки України
3	Про оборону України
4	Про організацію оборонного планування
5	Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію
6	Про військовий обов'язок і військову службу
7	Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України
8	Про Раду національної безпеки і оборони України
9	Про Збройні Сили України
10	Про Службу безпеки України
11	Про розвідувальні органи України
12	Про Службу зовнішньої розвідки України
13	Про Державну прикордонну службу України
14	Про Національну поліцію
15	Про Національну гвардію України
16	Про Державну спеціальну службу транспорту
17	Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб
18	Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України
19	Про державну службу

Додаток В

Науково-комунікативні заходи, проведені в Україні (квітень 2018 року – травень 2021 року) з проблематики державного регулювання соціального захисту учасників бойових дій та членів їхніх сімей

Захід	Тематика	Географія (міста)	Дата проведення
Науково-практична конференція	Медико-психологічна реабілітація та соціальна адаптація учасників бойових дій: проблеми та перспективи	Хмельницький	06 квітня 2018 р.
	Сучасна війна: гуманітарний аспект	Харків	31 травня 2018 р.
	Застосування космічних та геоінформаційних систем в інтересах національної безпеки та оборони	Київ	10 квітня 2019 року
	Сучасна наука і правоохоронна діяльність	Харків	15 травня 2020 р.
	Філософсько-соціологічні та психолого-педагогічні проблеми підготовки особистості до виконання завдань в особливих умовах	Київ	05 листопада 2020 р.
	Державна політика у сфері оборони. Зміст, пріоритети, перспективи	Київ	24 лютого 2021 р.
Науково-практичний семінар	Перспективи розвитку єдиної системи логістики Збройних Сил України	Київ	9-10 жовтня 2019 р.
	Особливості організації кінологічної діяльності правоохоронних органів в Україні	Харків	29 жовтня 2020 р.
	Актуальні питання управління проєктами інформатизації у сфері безпеки і оборони	Київ	22 квітня 2021 р.
Міжвідомча науково-практична конференція	Уроки збройної агресії Росії проти України – воєнно-стратегічні аспекти	Київ	29 квітня 2021 р.

Науково-технічна конференція	Створення та модернізація озброєння і військової техніки в сучасних умовах	Чернігів	05-06 вересня 2019 р.
Міжнародна науково-практична конференція	VETS: світові практики інтеграції ветеранів до мирного життя	Київ	24-25 квітня 2018 р.
	Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та перспективи	Одеса	12-13 вересня 2019 р.
	Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних Сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України	Київ	19 листопада 2020 р.
	Українське військо: сучасність та історична ретроспектива	Київ	27 листопада 2020 р.
	Економічна безпека держави в контексті національних інтересів	Харків	23 квітня 2021 р.
	Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ	Львів	14 травня 2021 р.

Джерело: проаналізовано автором з відкритих джерел (перелік заходів не є вичерпним, фіксує основні проблемні питання, що були предметом дискусій науковців та практиків в Україні).